

Leto VI
ŠT. 33
20. VIII, 1968

GLASILO ZVEZE ZDRUŽENJ BORCEV NOV SLOVENIJE

Bližajo se dnevi, ko bomo proslavili 25. obletnico splošne vstaje na Primorskem in se spomnili veličastnih prizorov ob spontanem navdušenju, ki je zajelo primorsko ljudstvo ob tej zgodovinski prelomnici. Na sliki: predsednik narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko dr. Joža Vilfan govori zbrani množici v Ajdovščini (septembra 1943)

Spričo predlaganih sprememb zvezne ustave, ki bodo v javni razpravi do 25. septembra letos in o katerih bo zvezna skupščina razpravljala v začetku oktobra, poto-kajo razprave tudi v skupščini SR Slovenije. Koordinacijska skupnina republike ustavne komisije je po-rog omenjenih zadev razpravljala tudi o volilnem postopku in na-glasila, da je treba v njem zagoto-viti očitni pogoji SZDL, ki naj ne bi samo zagovornik in po-tnator kandidacijskega postopka, ampak njegov osnovni in samostoj-ni nosilec.

—žc—

M. Špiljak na Norveškem. — Predsednik ZIS Mika Špiljak je prispel na petdnevni uradni obisk na Norveško. V Oslu bo s svojimi gostitelji nadaljeval pogovore o vprašanjih, o katerih so govorili med lanskim obiskom norveškega premiera v Jugoslaviji. Med bivanjem na Norveškem bo Mika Špiljak obiskal norveškega kralja Olafa V. Ogleдал si bo tudi nekatere industrijske centre.

Pogovori med KPČ in SED. — V Karlovih Varah so se pogovarjali predstavniki KPČ in SED. V Karlovih Varah so se pogovarjali predstavniki KPČ in SED. V Karlovih Varah so se pogovarjali predstavniki KPČ in SED.

Pogodba o prijateljstvu med Romunijo in ČSSR. — V Pragi so podpisali novo romunsko-čehoslovaško pogodbo o prijateljstvu in medsebojni pomoči. Zanimiva sta dva nova elementa v sporazumu: Romunija in ČSSR sta pripravljene delovati v okviru varšavskega sporazuma, dokler mu ne izteče veljavnost; podpisnici si bosta priskočili na pomoč, če bo ena od njiju žrtev napada katerekoli države.

Nov statut KP Čehoslovaške. — Te dni se je začela v vseh partijskih organizacijah v ČSSR široka razprava o novem statutu KPČ, ki ga bodo sprejeli na bližnjem kongresu partije. Gre za popolnoma nov dokument, v katerem razen splošnih ciljev komunistične partije in graditve socializma v državi ne bo ostalo veliko iz starega statuta. Statut računa z zelo hitrim razvojem družbe in partije.

»Izvestija« o ponovni »bliskoviti vojni«. — Sovjetski list »Izvestija« piše, da v Bonnu tuhtajo načrt, kako bi udarna armada Bundeswehra »bliskovito« osvojila Nemško demokratično republiko in zadala udarec socialističnim državam, ki mejijo nanjo. Po »bliskoviti vojni« bi nastopila ameriška diplomacija. List dodaja, da je to mornodobna verzija revanšističnih načrtov.

Obsodba nacističnega zločinca. — Sodišče v zahodnonemškem mestu Hamburg je obsodilo na došmrtno ječo nacističnega vojnega zločinca Wilhelma Rosenbauma. Rosenbaum je bil poročnik SS v letih 1942/43 in ubil ali ukazal pobiti 148 Židov v poljskem mestu Rabka v Krakovski Vojvodini. Zločincu so sodili več kot tri mesece ob prisotnosti okoli 120 prič, večinoma iz Rabke.

DOGODKI TEDNA

Kongres slavistov v Pragi. — V Pragi se je končal šesti slavistični kongres, ki je trajal od 7. avgusta. Na kongresu je sodelovalo 6800 slavistov iz 30 dežel. Jugoslovanske republike je zastopalo okrog 100 slavistov. Kongres ni potekal brez trenj: nekateri člani bolgarske delegacije so tudi tokrat poskušali negirati makedonsko narodnost, kulturo in jezik.

Francovi ukrepi proti Baskom. — Vlada generala Franca se je odločila poostreiti policijske ukrepe proti 750 tisoč Baskom, naseljenim v severni Španiji, ter izdala zakon o »banditizmu in terorizmu«. Prvi odgovor baskijskih nacionalistov na ta zakon je bil poizkus županove hiše v Villi de Lazcanu. Policija je v provinci Quipuzcoa, kjer je trenutno baskijsko gibanje najmočnejše, v pripravljenosti.

Poskus atentata na Papadopolu. — Grški premier Papadopol je za las ušel eksploziji bombe, ki se je razpočila na skalnati obalni cesti 32 kilometrov daleč od Aten komaj nekaj sekund potem, ko se je tam mimo peljal z avtobolom. Atentatorja, nekdanjega kapetana grške armade Panagulis, so prijeli. V zvezi z atentatom je grška policija zaprla še več drugih ljudi.

Pogajanja Hanoi — Washington. — Pariška pogajanja med delegacijama Severnega Vietnama in ZDA so še vedno v slepi ulici. Kljub pričakovanjem opazovalcev v francoski prestolnici, da bo Johnson morda sklenil mir v Vietnamu še pred predsedniškimi volitvami v ZDA, je tudi na zadnji seji prišlo le do vzajemnih polemik med obema šefoma delegacij.

Izboljšanje odnosov London — Peking. — Kitajske oblasti so dovolile britanskemu odpravniku poslov Hopsonu in še štirim članom veleposlaništva odpotovati iz Pekinga. Dovoljenje so izdali skoraj leto dni potem, ko je Hopson zahteval, da mu dovolijo zapustiti Peking in ko so rdečegardisti zažgali poslopje britanske misije. Peking pričakuje povračilno potezo britanske uprave v Hongkongu.

Smrt jugoslovanskih emigrantov. — V tržaški ulici Bocaccio so tri eksplozije ubile emigranta Josipa Krtalića in Anteja Znoorja, ki sta bila zaposlena v neki tovarni pri Parizu. Do sedaj zbrani podatki govorijo v prid domnevi, da sta emigranta nameravala opraviti določeno sabotažno nalogo in da sta bila žrtvi razstreliva, ki sta ga bila pripravljala v avtomobilu za akcijo.

Zadeva »El-Al« se zapleta. — Dva sirska pilota sta se s svojima letaloma tipa MIG spustila na letališče južno od libanonsko-libijske meje. Sirskih pilotov in letal ne bodo osvobodili brez »ustrezne izmenjave«, pravi izraelski vojaški dopisnik, pri čemer je mogoče mislil na izmenjavo za potniško letalo izraelske družbe »El-Al«, ki je bilo prisiljeno pristati v Alžirju.

Nigerija zavrnila mirovni predlog. — V Lagosu so sporočili, da je Nigerija zavrnila »kot popolnoma nerealen« načrt o miru, ki ga je na konferenci v Adis Abebi predložila Biafra. Nigerija se po izjavah svojega predstavnika Enahora srečuje z drugo Katarango; Nigerija ima mnogo petroleja, njena rudna bogastva pa si želijo neokolonialisti iz Evrope.

Spet nemiri v Boliviji. — La Paz je zopet postal prizorišče spopadov med bolivijskimi oboroženimi silami in nezadovoljnimi prebivalstvom. Novi val nemirov se je začel z demonstracijami študentov proti predsedniku Barrientosu. Mnogo ljudi je policija zaprla. Pričakujejo, da bo predsednik Barrientos popolnoma reorganiziral vlado po čistki v vrhovnem vojaškem poveljstvu.

Prav te dni beremo v ljubljanskih časopisih, kako bo stanovanjsko podjetje »Dom« sprožilo pred ustavnim sodiščem spor o tem, ali ima kdo pravico izdati uredbo o obveznem izobešanju zastav ob državnih praznikih ali pa je to samo državljanska dolžnost stanovalcev. Mestni svet Ljubljane je namreč izdal uredbo, ki odreja, da morajo delovne in druge organizacije ter stanovalska podjetja, lastniki in upravitelji poslopij ob državnih ali republiških praznikih oziroma na poziv pristojnega organa razobesiti zastave na poslovnih ali stanovanjskih stavbah, sicer sledi kazen od 100 do 1000 novih dinarjev. Povod za ta korak podjetja »Dom« so bile kazni, ker na številnih stavbah, ki jih upravlja »Dom«, za 4. in 22. julij ni bilo zastav...

Za zastave gre...

Ze odredba mestnega sveta je odraz naše malomarnosti in lagodnosti, saj bi ne bila potrebna, če bi ob praznikih samo štirikrat na leto (1. maj, 4. julij, 22. julij in 29. november) ali ob obiskih raznih državnikov visele s hiš zastave. Mestni svet je skušal zadevo urediti administrativno, pri tem pa je kar mimogrede izrekel nezaupnico družbeno-političnim organizacijam in zavesti občanov.

Toda pustimo ob strani razpravljanje, kaj moramo storiti in kaj storimo prostovoljno!

Spominimo se, kako smo nekoč, pri partizanih, kje v gozdu ali na samotni kmetiji zjutraj v zboru peli »Naprej zastave slave« in z desnico držali puško, z levico pa stiskali pest na prsih — nekje pod narušcem, da je ne bi videl sovražnikov

OGLEDALO NAŠEGA ŽIVLJENJA IN DELA

Ptujčani proslavili kar dva pomembna jubileja

Občani ptujске občine so letos proslavili svoj deseti občinski praznik, ki jih spominja na krvave dogodke leta 1942, ko je bila zvečer 8. avgusta izdana v hrastovem gozdičku v bližini Mostja I. slovenjgoriška četa. Takrat je večina prvoborcev tega dela Slovenskih goric izkpravela na bojišče ali pa jih je okupator zajel pozneje. Med njimi je bil tudi Jože Lacko, ki je okupatorju padel v roke dva dni po uspešnem preboju iz sklenjenega obroča v Mostju ter po desetih dneh zverženega mučenja podlegel ranam v

ptujskih zaporih.

Občani ptujске občine praznujejo svoj praznik vsako leto v drugem kraju. Tako je bila letos osrednja proslava v Zabajaku, nedaleč od Ptujja, kjer so izročili namenu novo moderno sušilnico opeke v opekarni v Zabajaku. Pred tem pa je bila slavnostna seja občinske skupščine Ptuj, kjer so s svojim sodelavcem Lackove čete izročili knjigo »SLOVENSKOGORIŠKA ČETA«, delo V. Rojčeve, ki jo je izdal občinski odbor ZZB NOV, založila pa občinska skupščina.

Ob tem pomembnem jubileju pa so se spomnili tudi grobov, kjer počivajo naši borci. Tja so odpotovali delegacije, ki so k spomenikom in na grobove položile vence. Spomnili so se tudi vseh tistih prvoborcev — Jožeta Lacka, bratov Reš, Franca Osojnika, dr. Jožeta Potrča, Dušana Kvedra-Tomaža, Ivana Spolenjka, Toneta Žnidariča in drugih — po katerih se v Ptujju in okolici imenujejo mnoge šole in druge ustanove.

Hkrati z občinskimi prazniki so prebivalci mesta in

okolice proslavili tudi pomemben jubilej ustanovitve prve celice Komunistične partije Jugoslavije na ptujskem območju, o čemer je »TV 15« na kratko že poročal. Tu je bila nekega avgustovskega dne leta 1928 formirana prva celica KP, ki je pomenila hkrati začetek organiziranega boja za pravice kmetov in delavcev na tem področju. Ta prvi sestanek ptujskih komunistov in revolucionarjev, ki se niso ustrašili takratne policije, je bil sredi mesta Ptujja, in sicer v gostilni Pri pošti, sedaj Lackovi ulici (ta gostilna še danes obstaja). Tedaj pa za sekretarja celice izvolili Leopolda Voda. Nekaj pozneje je bil drugi sestanek članov KP pri Femčevih v Rogoznici.

Ob vdoru okupatorja na naše ozemlje je ptujška celica štela že 11 članov, ki so bili večinoma iz vrst delavcev v železniških delavnicah v Ptujju. Mnogo članov prve celice je med vojno izkpravelo na bojiščih, drugi pa so pomrli v nacističnih koncentracijskih taboriščih. Le redki izmed njih še živijo.

Franjo Hovnik

Skriti vasici z bogato zgodovino

Združenje ZB Orehek-Jesenica na Cerkljanskem pripravlja razvitje prapora

Kdo ne pozna Orehovške grape na Cerkljanskem, kjer je bila med NOB petnajst mesecev partizanska tehnika »Porezna«, kjer so se že zgodaj poleti 1942 pojavili prvi partizani, kjer so domačini postavili zelo lep spomenik 120 znanim in neznanim borcem, ki so padli v tem kraju in na višinah Porezna, Otavnika in Kočevja?

Orehovska grapa in omenjeni vasici niso vidne od nikjer iz Idrijske doline. To je tako skrit kraj, da moraš dobro uropeš v hrib, če hočeš videti od blizu ti dve vasici, ki sta veliko doprinesli med NOB.

V tem kraju imajo zelo delaven odbor Združenja borcev NOV. V okviru proslave 25. letnice množične vstaje na Primorskem pripravlja ta organizacija razvitje prapora. Razvitje bo 8. septembra 1968.

Naj povemo nekaj o začetkih dela za NOB v tem kraju. Prvi sestanki za organiziranje pomoči partizanom so bili v Orehku in Jesenici že spomladi 1942. Prvi organizator, ki je prišel v ta kraj, je bil Andrej Brovč-Janko. Najprej je pridobil za delo tovariša Rafaela Abrama iz Orehka, ki je kasneje — dne 10. VI. 1944 — padel na Reki pri Cerknem. Ze 24. decembra 1942 je na Rodnah padel prvi cerkljanski partizan Peter Celik. Zajčev z Reke pri Cerknem. Z njim so padli še trije drugi tovariši — domačini. Peter Celik je že v juliju 1941 šel k partizanom na Mokrec in od tam prišel na Primorsko dne 28. avgusta 1941 v Dolganovi skupini sedmih borcev. Bil je mitraljevec v tej četi. Po znani bitki na Nanosu dne 18. aprila 1942 je bil dodeljen kot komandir Tolminski četi, ki jo je pripeljal na Cerkljansko.

V Orehovški grapi so začeli zbirati orožje — stare avstrijske puške — že leta 1942. Te puške so imeli skrite še od prve svetovne vojne. Vsa leta okupacije so na tihem verjeli, da bo prišel dan, ko jih bodo spravili na dan in se z njimi borili proti okupatorju.

V začetku junija 1942 so se v Orehovški grapi prikazali prvi partizani. Prišli so z Blegošja, kjer so jih bili napadli Nemci. Ustavili so se v Lesjakovih svislih. Imeli so strojnico in dve zarjaveli puški. Bili so zelo izčrpani in slabo oblačeni. Do-

mačini so jim preskrbeli hrane in jih obvestili o nevarnosti pred Italijani. V Orehovški grapi so se ustavili tri dni, nakar so na skritem kraju prebredili Idrijo in odšli na zbirno mesto po drugi, varnejši poti.

Tolminka četa je pod vodstvom komandirja Petra Čelika izvedla prvo sabotažno akcijo na žičnico, po kateri so Italijani iz doline Idrije vozili gruč in cement za podzemsko utrdbo in bunkerje na Vrh Križa. To je bilo poleti 1942, ko je ta četa zaminirala betonski podstavek z visokim železnim nosilcem. Po akciji je četa odšla k dvema mladima italijanskima učiteljima na Reki in jima ukazala, naj takoj odideta iz tega kraja. Obe sta odšli že drugi dan brez ugovaranja.

Ze v maju 1944 je bila v Orehovško grapo premeščena orožarska delavnica IX. korpusa. V tej delavnici so popravljali razno orožje za potrebe edinice IX. korpusa.

Ti dve skriti vasici sta dali 68 borcev, ki so se z orožjem v rokah borili proti nacističnemu okupatorju in domačim izdajalcem. V borbi je padlo 21 partizanov. Po osvoboditvi so na hribčku zraven vasi postavili lep spomenik 120 znanim in neznanim borcem, ki so dali svoja življenja na višinah Kočevja, Otavnika, Porezna in nižje v dolini. Od teh je bilo največ borcev Kosovelove brigade, ki so jih Nemci zajeli v zadnji ofenzivi na vrhu Porezna. Prigrali so jih zvezane v Jesenico in drugi dan postrelili 96. Eden se je ponoči zakopal v gnoj v hlevu, kjer so bili zastraženi, drugi pa je ostal živ, čeprav je bil dvakrat ustreljen v glavo. Po odhodu Nemcev so ga našla domača dekleta, ga spravila na varno in poskrbela za njegovo zdravljenje. Danes živi v Ajdovščini.

Za prapor, ki ga bo organizacija razvila dne 8. septembra 1968, so člani ZB zbrali 125.000 dinarjev. Dali so ga izdelati v Ljubljani. Na razvitje prapora bodo povabili vse preživlele nekdanje aktiviste, ki so tod organizirali ljudstvo za oborožen upor. Med drugimi bodo poslali vabilo tudi pisatelju Francetu Bevku, ki je prav v tem kraju nastopil pred več kot petdesetimi leti svojo prvo učiteljsko službo. Člani ZB in prebivalci teh dveh vasi in vse Orehovške

Pisma uredništvu

KDO ŠE KAJ VE O MOJEM SINU?

Dne 28. julija je v znani oddaji »Se pomnite, tovariši«? Ljubljanski radio govoril o mojem pokojnem sinu Francu Zagarju-Čemberlajnu. V oddaji je bilo nekaj napak. Tako so govorili, da je bil rojen v Bovcu in da je tam tudi živel. Dejansko pa je bil rojen aprila 1923 v vasi Hotemež 25 pri Radečah pri Zidanem mostu. Hodil je v osnovno šolo v Radečah, kjer je končal 4 razrede. Nato je tri leta hodil v gimnazijo v Ljubljani, nakar se je vrnil v domačo vas in se od tam vozil z vlakom v Celje v šolo. Leta 1941 je hodil v 5. razred gimnazije. Kot Slovenca so ga okupatorji vrgli iz šole. Živel je doma, večkrat je šel v Celje. Kot sem pozneje zvedela, je hodil obiskovat Karla Destovnika-Kajuha. Doma seveda tega ni povedal. Prinašal je tudi neke papirje, ki jih je skrival na kozolcu. Nato je šel delat na cesto, ki so jo Nemci gradili od Radeč do Vrhovca. Po enem mesecu so v Radečah zaprli precej naprednih mladincev in jih nato 16 tudi postrelili. Francu so postala tla pod nogami prevročna, zato je 15. avgusta 1941 s tovarišem Veršajem pobegnil v Ljubljano. Veršaja so Italijani kasneje ustrelili v Kočevju.

Ko je moj sin odšel od doma, so Nemci nekaj časa še spraševali po njem. Govorila sem jim, da je šel delat v Nemčijo. Verjeli so mi in ga niso več iskali. Dejansko pa se je zatekel v znani učiteljski dom v Žibertovi ulici v Ljubljani ter takoj navezal stike z organizacijo. Aktivno je delal na terenu vse do odhoda k partizanom, menda januarja ali marca 1942, kot piše v knjigi »Mladost v boju«. (Izdaja kluba borcev NOB »Kosmač-Klemenec«, Ljubljana 1955)

Septembra 1943 sem dobila od njega prejel partizanskih zvez pismo, v katerem piše, da je živ in zdrav in da je že 32 mesecev partizan. Kot sem zvedela, je kmalu po odhodu iz Ljubljane na Dolenjsko k partizanom odšel na Primorsko. V že omenjeni knjigi je navedeno, da je padel kot pomočnik komisarja 2. bataljona Prešernove brigade.

Po vojni sem precej dolgo poizvedovala, kje in kako je padel moj sin in kje je pokopan, pa nisem zvedela nič točnega, vse je nekako zavito v temo. Zato prosim vse tovariše in tovarišice, ki so ga poznali in kaj vedo o njem, naj mi to sporočijo.

Frančiška Zagar
Velika čolnarska 2, Ljubljana

»Strinjam se s tovarišem Šmonom«

Strinjam se s člankom tovariša Šmona, ki je bil objavljen 30. julija v »TV 15« v rubriki »Ob tabornem ognju«. Bil sem sam na tistem izletu, vse mi je bilo všeč. Ze v Ptujju sva se s tovarišem Šmonom pogovarjala, da bi se ustavili na Frankolovem pri grobovih talcev, zato me je čudilo, ko šofer ni hotel ustaviti. Po mojem bi šofer le z malenkostjo bolje volje lahko zadevo uredil tako, da bi obstal nekje v bližini, mi pa šli na grobove nekaj sto korakov kar peš.

Priporočam pa odgovornim, naj razmislijo, ali ne bi kazalo kje pri grobovih urediti primerne prostora za parkiranje z majhnimi stroški.

Vinko Medved, Šostanj

V Kosoveljah bodo odkrili spomenik padlim

V okviru proslavljanja 25-letnice vstaje primorskega ljudstva in praznovanja občinskega praznika v občini Sežana bodo 25. avgusta v vasi Kosovelje na Krasu odkrili spomenika padlim partizanom in spominsko ploščo na hiši, v kateri je bila 13. oktobra 1943. leta ustanovljena konferenca, na kateri je bil izvoljen okrožni odbor Antifašistične zveze žena za Kras.

Ta vasica ze poslala v enote NOV 14 borcev, od katerih je 8 dalo svoja mlada življenja za svobodo.

Prebivalci Kosovelj se s postavitvijo spomenika želijo oddolžiti svojim padlim vaščanom in jim postaviti trajno spominsko obeležje.

Na velikem bloku iz marmorja so vklesana imena naslednjih borcev-partizanov: Pavla Možeta, Alberta Markuže, Marjana Colja, bratov Venčeslava in Darja Žerjal, Alojza Lavrenčiča,

Marjana Abrama in Albina Petelina. Vsi so padli na Primorskem.

160.000 dinarjev
za stanovanja

Na seji dne 8. avgusta je komisija za vprašanje borcev in invalidov pri občinskem odboru ZZB Radgona obravnavala tudi nad 30 prošenj kmetov-borcev zo dodelitve posojil za popravilo stanovanjskih hiš. Osemindvajsetim so podelili 160.000 N-din. Od te vsote je polovico dala republika, polovico pa občinska skupščina.

V zadnjih letih so dobili borci v radgonski občini razmeroma veliko denarja za popravilo in gradnjo stanovanj, tako da dejansko ni več tako hudih težav s stanovanjem kot so bile pri kmetih-borcih, ki so mnogi izmed njih svoje domove tudi na zunaj oleskali.

Franci Klemenčič

OB TABORNEM OGNJU

letelec, pa je dežurni razvijal zastavo. Spominimo se, kako so naša mesta in vasi kar žarela v barvah zastav, ko smo jih osvobodili. In kako je bilo prva leta po vojni, ko ni bilo nobenih uredb in ukazov, pa so kljub temu visele zastave s streh za vsak praznik.

Ne mislim reči, da je vsakdo, ki ne razobesi zastave s hiše, kjer stanuje, sovražnik socialistične ureditve. Ne, največkrat gre do stanovalci za praznik kam na izlet in se jim ne zljubi stopiti na balkon in privezati zastavo na drog. Mislijo si, bo že nekako...

V takem primeru bi morali sosedje opomniti drug drugega, stanovalci kritizirati hišnika ali koga drugega, ki opravlja podobne posle, pa tudi hišni svet, če se je zgodilo, da zastave za praznik ni bilo na hiši, ker se je vsakdo zanašal, da bo zastavo razobesil kdo drug.

Člani Zveze združenj borcev pa naj bi pri tem prednjačili in seveda na primeren, obziren in taktičen način opozarjali stanovalce, da je razobešanje zastave ob državnih praznikih in drugih podobnih priložnostih dejanje državljanske zavesti in zato častna, ne pa nadležna dolžnost.

MP

8. septembra letos bo v Dachauu spominska svečanost

Dachau – dokončno spominski objekt

»Usoda« se je pravzaprav svojevrstno »poigrala« z nekdanjim nacističnim koncentracijskim taboriščem Dachau pri Münchnu: to je bilo prvo nacistično taborišče, ki so ga začeli graditi že leta 1933 sami interniranci in zadnje, ki so ga osvobodile zavezniške čete (proti večeru 29. aprila 1945). To taborišče je tudi zadnje, ki je preurejeno oziroma ohranjeno (kolikor ga je) in spremenjeno v spominski objekt.

O Dachauu, o tem prvem in prva razvpitem, grozljivem in mračnem nacističnem taborišču najbrž dandanes ni treba več mnogo govoriti. Bilo je »šola« za nacistične, esesovske vodje drugih koncentracijskih taborišč širom po zasedenih krajih Evrope, »šola« za najbolj nečloveške, grozljive in najbolj zverinske metode uničevanja političnih nasprotnikov nacističnega režima.

Natančneje števila o »številkah« — ljudeh, ki so bili v tem taborišču oziroma so šli skozenj, seveda ni. Po približnih ocenah, in primerjavah transportov ter »zmogljivostjo« krematorijev v Dachauu pa so ugotovili, da je umrlo v Dachauu (in njegovih 76 podružnicah) okoli 235.000 internirancev. Ta številka je pretresljiva in je nihče izmed preživelih internirancev niti napredna javnost ne more in ne sme pozabiti... Tembolj so zato preživeli interniranci po osvoboditvi želeli, naj to taborišče ostane takšno, kakršno je bilo.

Kaj kmalu po osvoboditvi, 1945. leta, pa je kazalo, da »starega Dachaua« z vsami simboli nasilja, trpinčenja in nečlovečnosti ne bo nikoli mogoče ohraniti niti deloma niti zaščiti njegov prostor. Stare barake, v katerih so interniranci prebivali oziroma trpeli, so namreč Nemci »preuredili« (ometali so ste-

ne, jih preplekali, napeljali v sobe vodovod itd.), okolico zasadili s cvetlicami in grmičevjem, v dokaj udobne barake pa potlej naselili begunce oziroma emigrante. Ljudje, ki so obiskovali nekdanje taborišče, so, razumljivo, bolj ali manj verjeli tedanji propagandi, da so bile barake take kot ob njihovem obisku itd., skratka, o pravi podobi taborišča so obiskovalci lahko le brali ali poslušali o njej pripovedovanje preživelih. Resnici na ljubo naj zapišem, da so del upravne zgradbe zasedli Američani, le krematorij z najbližjo okolico so zavarovali in uredili v njem nekakšen muzej.

In če pred leti ne bi bil Mednarodni komite za Dachau, ki ima sedež v Bruslju, skupaj z nacionalnimi organizacijami bivših internirancev začel odločne akcije, bi taborišče Dachau — popolnoma spremenili oz. ga sploh uničili in ogromno površino zazidali s sodobnimi stanovanjskimi hišami.

Naporno in dolgotrajno delo Mednarodnega komiteja za Dachau (v izvršnem odboru tega komiteja je tudi jugoslovanski predstavnik) bo v prihodnjih tednih dokončno rodilo uspeh. Dne 8. septembra bo namreč v nekdanjem taborišču Dachau velika spominska slovesnost, ko bo dokončno urejen spominski objekt Dachau, hkrati pa bodo odkrili tudi spomenik oz. skulpturo na nekdanjem »apelplatu«, pod katero bo v štirih jezikih naslednji napis:

»Zgled borec proti nacizmu, ki so tu trpeli in umrli med svojim bojem od 1933. do 1945., naj združi vse žive, da bodo branili mir, svobodo in človečnost.«

Spomenik je izdelal jugoslovanski kipar Nandor Glid, čigar osnutek so pred leti izbrali na mednarodnem razpisu.

Ne bo tudi odveč, če zapišem še tole: kar precej težav je imel Mednarodni komite za Dachau, da je uredil spominski objekt

oziroma da je v glavnem področje nekdanjega nacističnega taborišča spremenjeno v spominski objekt. Težave so bile — politične in gnotne (denarne). Politične zato, ker so mnogi glasni ali prikriti nacisti v ZR Nemčiji želeli Dachau popolnoma zbrisati z zemlje. Komiteju pa je ob koncu uspelo celo to, da je bavarska vlada prevzela skrb za ohranitev urejenega spominskega objekta, za kar seveda ne bo malo izdatkov. V glavnem so tudi vse članice Mednarodnega komiteja za Dachau prispevale denar za ureditev objekta (Jugoslavija je dala 8.000 dolarjev, skupaj pa je bilo zbrano 232.000 dolarjev).

S tem denarjem je Mednarodni komite za Dachau že 1965. leta v prostorih nekdanje uprave (slačilnica, kuhinja, kopalnica itd.) uredil edinstveni muzej, lani pa so vgradili na »apelplatu« spominsko žaro z večnim ognjem.

Sedanja slovesnost v Dachauu, ki je sicer vrh delovanja Mednarodnega komiteja za Dachau (pričakujejo nad 60.000 obiskovalcev, slovesnosti pa bo prisostvovala tudi delegacija ZZZ NOV Jugoslavije in ZZZ NOV Slovenije), seveda ne pomeni konca dela tega mednarodnega telesa. Nalog je namreč še precej!

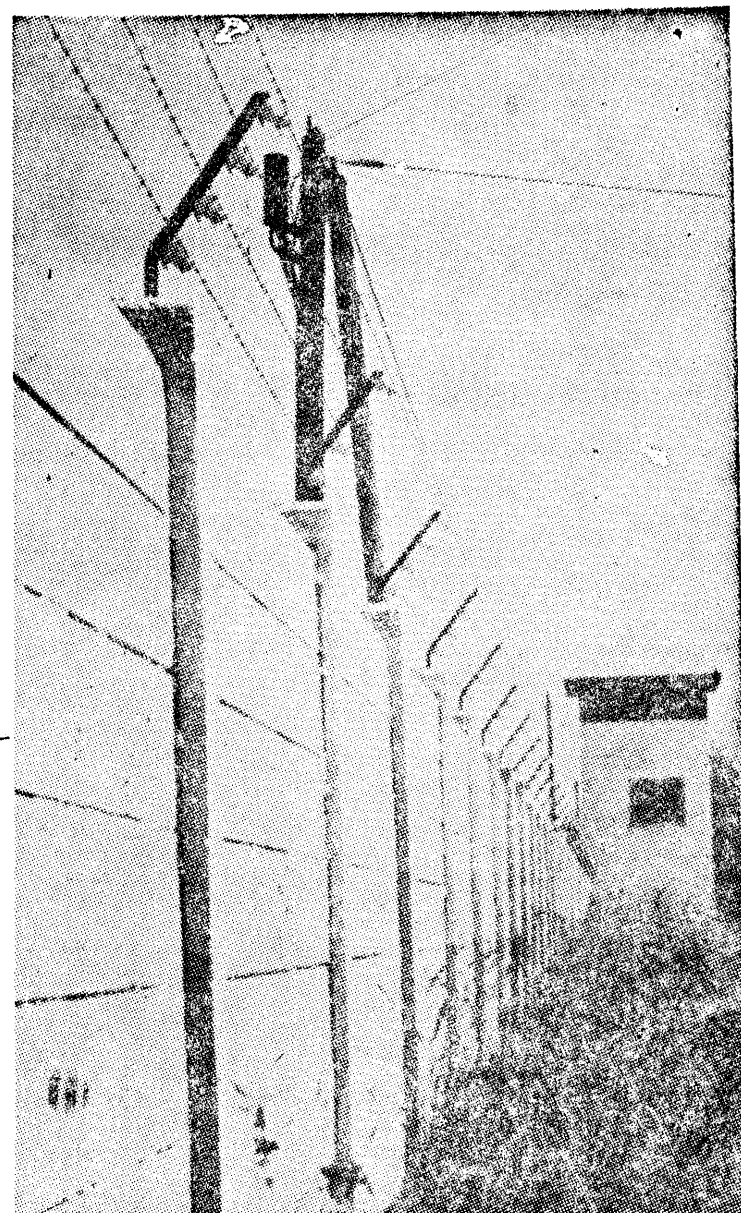
Med drugim mora komite kar najbolj izpopolniti sedanj

spominski muzej, zlasti s tem, da bodo nacionalne organizacije vsaj prispevale gradivo za celoten muzej. In končno: zadnji čas je, da Mednarodni komite za Dachau s pomočjo nacionalnih organizacij izda verno in dokumentirano zgodovino nacističnega taborišča Dachau. Prav pri tej nalogi pa čakajo preživele internirance posebne naloge.

Sicer pa bo o prihodnjem delu razpravljali tudi izvršni komite Mednarodnega komiteja za Dachau, ki bo zasedal 9. septembra v Münchnu.

BOJAN AJDIČ

TISOČI, NE, DESET IN DESETTISOČI LJUDI, KI SO JIH NACISTIČNI MORILCI NASILNO ODPELJALI V NACISTIČNO TABORIŠČE DACHAU, SO BREZMOČNO ZRLI V ZIČNATO OGRAJO, NABITO Z ELEKTRIČNIM TOKOM. KI JIH JE MIMO KANALA Z VODO LOČILA OD PRAVEGA SVETA, OD SVOBODE... NA SLIKI: ZIČNA OGROJA, NABITA Z ELEKTRIČNIM TOKOM (V OZADJU STRAŽNI STOLP) V NEKDANJEM KONCENTRACIJSKEM TABORIŠČU DACHAU

Še enkrat: Taborniška organizacija je potrebna — ni potrebna

Priobčujemo prispevka Stojana Troha iz Lucije 32 — Portorož ter Rudija Smuca iz Mute. (Na omenjeni članek pa doslej ni odgovorila še nobena organizacija.)

Stojan Troha piše:

Takoj moram poudariti, da je taborniška organizacija zelo potrebna. Pogostoma se vprašujemo, zakaj ta in ona organizacija ni delovna. Vzrokov je mnogo. Toda zelo radi naprtno vzroke za neadekvatnost pomanjkanju denarja. Prav je, da članik »TV 15« obravnava vprašanje taborniške organizacije, ker je prav organizacija borecve tista, ki bi morala pokazati največ smisla in prizadevanja za pravilno usmerjanje taborniškega življenja in aktivnosti. Razvijanje tradicij NOB na taborjenjih je zelo primerna oblika dela z mladino. Z nekoliko več volje bo taborniška organizacija žela velike uspehe pri razvijanju tradicij NOB. Združeni borecve bi torej morala postati na področju taborništvaja bolj prizadevna. Za financiranje taborništvaja bi prav tako morale pokazati več smisla tudi druge organizacije. Običinske skupščine naj bi za izvrševanje načrtov taborniških organizacij prispevale več denarja, kajti le-ta se bo bogato obrestoval.

Poglejmo še, kaj piše Rudi Smuc:

Da je taborniška organizacija potrebna, ni dvoma; da je koristna in komu, vemo vsi, toda o tem nimam namena pisati. Rad bi vam le povedal, da smo v gospodarski reformi in da je v tej reformi vsaki družbeni in gospodarski organizaciji pričlo odmerjen denar, za katerega je treba vedno in temeljito premisliti, kje bi ga koristneje vložili. Zato ni čudno, če so imele vaše vloge za denarno pomoč pri gospodarskih in družbenih organizacijah tako slab odmev. Ne morem si zamišljati mnenja vodstva tabornikov, da so se za denarno pomoč obrnili tudi na organizacijo RK in ZZZ NOV. Nam vsem je znano, da je v taborniško organizacijo vključena samo zdrava in krepka mladina in da takih ljudi RK do sedaj še ni podpiral in jih verjetno tudi nikoli ne bo. Rdečemu križu podobna organizacija je tudi ZB NOV. Tudi ona razpolaga s skromnimi finančnimi sredstvi, s katerimi rada prihihi na pomoč svojim resnično potrebnim in socialno šibkim članom ter njihovim družinam.

Kakor vidite, denarne pomoči za mlade, zdrave in krepke ljudi v današnjih časih ni kaj prida, to ste že ugotovili sami. S tem pa se ni rečeno, da brez denarne pomoči taborniške or-

ganizacije ne morejo živeti. Mladi ste, polni zdravja in volje do življenja; skušajte si pomagati tako, da postavite sebe in vaše taborniške organizacije na čvrste noge. Namesto da ste zapravljali čas in denar za pisanje 600 vlog za denarno pomoč in na pisemske ovojice nalepili 600 poštnih znamk po 50 par, bi bili lahko vse to koristneje uporabili drugod. Predlagam vam, da kot organizirani mladi ljudje, predvsem pa še sedaj, ko ste na počitnicah, izkoristite to priložnost in pojdite na skupne delovne akcije, kot so npr.: čiščenje gozdov, nakladanje in razkladanje vagonov, obiranje hmelja. Delovnih akcij je čez leto dovolj, le dobre volje in pridnih rok je treba. Če bi tako delali čez vse leto, zasluženi denar pa vlagali na organizacijsko hranilno knjižico, kjer bi vam teklo še obresti, sem prepričan, da vam naslednje leto denarna pomoč od RK in ZZZ NOV ter od drugih gospodarskih organizacij ne bo več potrebna.

Tik pred zaključkom redakcije nam je o vlogi taborniške organizacije pisal še Ignac Kranjc iz Ljubljane in se podpisal v imenu večje skupine bralcev:

Skupina bralcev »TV-15«, ki dobro pozna tovariša Ratka Vujovića, predsednika Zveze tabornikov Jugoslavije, in ve, zakaj je taborniška organizacija koristna, ne more mimo vprašanja, ali je ta organizacija družbi potrebna ali ne. Naša družba socialističnega samoupravljanja je tudi po reformi dolžna storiti, kar je le mogoče, za vzgojo in razvoj mladine. Odvečno je torej vprašanje, ali je taborniška organizacija potrebna.

Taborniška organizacija skrbi za prenašanje tradicij in izkušenj NOB na mlado pokolenje, ki naj bo pripravljeno in sposobno nadaljevati naše delo, začeto v letih 1941—1945. S svojim programom taborniška organizacija zbija v mladem človeku čustva spominov na zgodovinska dejanja legendarnega boja generacije, ki je izbojevala svobodo in neodvisnost bratskim narodom.

Razen razvijanja in poglobljanja bratstva in enotnosti v medsebojnem povezovanju ter skupnem obujanju spominov na naš narodni osvobodilni boj ima prav taborniška organizacija nalogo, da pomaga doraščajoči mladini pri oblikovanju večšin, ki so pri obrambi domovine potrebne slehernemu človeku.

Poleg koristnih akcij javnega in gospodarskega pomena se taborniki spoznavajo s čudovito naravo, se vadijo v gibanju po različnih krajih, v obvladovanju terenskih zaprek, se urijo v orientiranju na zemljisču, pravilni rabi zaklonišč, reševanju prizadetih in se seznanjajo z vrsto drugih stvari, ki jih je človek v naravi dolžan spoznati. Se posebnega pomena je spoznavanje krajev in navad narodov naše socialistične domovine Jugoslavije. Dejavnost taborniške organizacije je tudi vsakor koristna in naši mladini brez dvoma potrebna.

Upamo in verjamemo, da se bo med tistimi tristoosemnajstimi podjetji in ustanovami, ki na apel taborniške organizacije niso odgovorile, še našle organizacije, ki bodo s svojimi finančnimi prespevki omogočile taborniki organizaciji SRS izvajanje programa na legendarni Sutjeski, ki večno šumi in bo šumela. Pomagajmo in podpirimo na ta način obstoj naše taborniške organizacije!

»KDOR PUŠKE NIMA, NAJ SE ZA FAŠISTE ZANIMA!«

Dne 4. avgusta letos so se zbrali prvi borci in aktivisti 2. čete 2. bataljona Severno-primorskega oddela v prvem taborišču v Stehah. Sestanek je potekel v znamenju priprave na proslavo 25. obletnice splošne vstaje na Primorskem.

Četa je bila ustanovljena novembra 1942; sprva je štela 18, kasneje pa 35 borecve, največ s Krasa, Brkinov in Vipavske doline. Do konca februarja 1943 je zaradi pritoka novincev letnikov 1923, 1924 in 1925, ki so bežali pred mobilizacijo v italijansko vojsko, narasla na 120 borecve. To so bili največ fantje iz Kobariške, tolimske in bovske okolice. Spomladi 1943 so jih poslali na Dolenjsko v brigade. Z njimi so prehodili vso Slovenijo. Po podatkih ni nihče izmed njih dezertiral, padlo ali pomrlo pa jih je najmanj polovica.

Novinci so 5. februarja 1943 prisegli pred sekretarjem okrožnega komiteja KPS Francem Šaviljem-Medvedom. Uro zatem je že odšlo 23 prostovoljcev v napad na postojanko italijanske protiletalske obrambe nad Kobaridom. Akcija je uspela, borci so zaplenili 12 pušk, protiletalski mitraljez, strelivo, živež, mnogo opreme in obleke ter obutve. Pobili so nekaj mul in zažgali barako. Samo en fašist se je rešil v samih spodnjih hlačah, ker je pravočasno pobegnil.

Okupatorji so se skušali maščevati. Na pustni torek je stal na straži Oskar Koren-Zvezda. Zagledal je kolono alpincev, kako se približuje. Partizani so takoj pospravili vso opremo in zasedli obrambno položaje. V taborišče sta prva prispela dva podoficirja, ki sta zakricala: »Dvignite roke, vdajte se, lumpje!« Počila sta dva strela in partizan Švejk je zmagoslavno zakrical: »Fantje, oba sem podrl pri drogu za zastavo.«

Četni komandir Marko, doma iz Sužida, je nato ukazal četi, naj se pomakne više na nove položaje. Tam naj bi sprejeli

SKUPINA BORCEV IZ OKOLICE KOBARIDA

edino Jožef Manfreda-Metod z Idrskega laže ranjen v roko, vendar je po ranitvi še bolj vneto streljal.

O bojih čete je govoril rezervni podpolkovnik Slavo Konec-Vanja. Tovariš Franc Jelincič-Rožnik se je spomnil, kako je v tem taborišču prvič v življenju videl slovensko zastavo. Opisal je tudi starega borca Švejka, ki je govoril

Srečanje se je nadaljevalo na planini Zakraj, kjer so privarili za udeležence prigrizek. Ob zvokih harmonike, ki jo je raztegoval Jože Fili, so se udeleženci spominjali minulih časov.

Srečanje borecve in aktivistov sta omogočili podjetji »Planika« in tovarna igel iz Kobarida.

Ivan Kurinčič-Hajduk

Uspehi ZROP v logaški občini

Junija se je končal učni program za rezervne oficirje in podoficirje v logaški občini za leto 1967-1968. Zato je komisija ZROP pri občinskem odboru ZZZ izvedla v sodelovanju s pristojnimi organi ocenjevanje članstva oziroma njihovega strokovnega znanja.

Ocenjenih je bilo 72 odstotkov članov, izostali so le starejši, za katere ocenjevanje ni več obvezno. 12 odstotkov članov je izkazalo odličen uspeh, 41 odstotkov prav dober, 31 odstotkov dober, 14 zadovoljiv, eden pa nezadostnega. Iz uspeha se vidi, da so se člani resno lotili svojega vojaškega izobraževanja in zato tudi dosegli lepe uspehe.

Izobraževanje je potekalo v dveh večjih krajih občine, v Logatcu in v Zireh. V obeh krajih so člani tudi ocenjevali.

V začetku učnega leta so se ponavljale napake iz preteklih let. Največ težav je bilo s predavatelji, pa tudi obisk predavanj je bil slab. Zato je komisija nekaj posameznikov prijavila sodniku za prekrške in častnemu sodišču. Potem se je komisija povezala s postojnsko garnizijo. Odtlej so predavanja redno potekala, bila so dobra in skrbno pripravljena. Zato je bilo tudi obiskovalcev več. Tako se je tudi pokazalo, kako uspešna je lahko pomoč vojske ZROP in da je najbolj iz vrst aktivnih oficirjev najti predavatelje. JR

Dvanajst tisoč dolarjev za »navadne« podatke

VOHUNSTVO V GOSPODARSTVU

Ni tako dolgo od tega, kar je ameriška obveščevalna služba dobila zelo pomembne podatke o češkoslovaški kemijski industriji. To so zvedeli tudi organi češkoslovaške varnostne službe. Hkrati s tem je prišlo tudi poročilo, da to ni naključje, kajti ameriška obveščevalna služba se silno zanima za češkoslovaške kemijske tovarne, znanstveno-raziskovalne inštitute in podobno. Kako skrivnostni prihajajo čez mejo? Kdo jih pošilja? Na ta vprašanja je bilo treba čimprej najti odgovor.

KDO JE PAUL KURZWEGG?

Najprej so preverili vse tiste, ki bi z omenjenimi podatki utegnili imeti kako zvezo. Pokazalo pa se je, da ni nihče izmed njih sumljiv. Potemtakem je bilo treba preiskavo nadaljevati. Znano je, da ameriška obveščevalna služba posveča posebno pozornost strokovnjakom-kemikom, ki odhajajo v tujino, in si prizadeva čimveč zvedeti o njih. Ugotovili so, da je bil Jozef Vajdak, nekdanji češkoslovaški trgovski predstavnik v Turčiji, že leta 1961 ostal v tujini in skušal vzpostaviti zvezo s češkoslovaškimi strokovnjaki, ki so odhajali v Zahodno Nemčijo. Vedeli pa so tudi to, da ima stike z ameriško obveščevalno službo.

Organi državne varnosti so nadaljevali raziskovanje in ugotovili, da neki češkoslovaški državljani pošiljajo vohunske podatke na tajen naslov v zahodnonemškem mestu Fuldiju. Odkrili so še to, da na naslov gospe Mimi Schumann, Markstrasse 6, tu pa tam prihajajo pisma in razglednice iz Prage. Pošiljal pa jih je neki Paul Kurzwegg.

Paul Kurzwegg, Praga, ulica Konjeva 163. Naslov je bil znan in je bilo treba le še oditi tja. To so tudi storili. Tam pa so zvedeli, da v hiši s tako hišno številko nikoli ni bilo Paula Kurzwegga. Na to ime pa tudi niso naleteli, ko so pregledovali sezname prebivalcev Prage ter drugih češkoslovaških mest in vasi. Bilo je očitno, da sta ime in naslov izmišljeni. Ni bil pa izmišljen prejemnik v Fuldiju. Ta je prejel pisma in razglednice od človeka, ki se je imenoval drugače in ki je stanoval drugje, kot pa je bilo označeno na njegovih pošiljkah.

Tožilec je nato ukazal, naj nadzirajo vso pošto, ki jo iz Prage pošilja Paul Kurzwegg. Ta pa je medtem še naprej v Fuldiju pošiljal svoja pisma in razglednice.

KLOBČIČ SE ODMOTAVA

Paul Kurzwegg je kmalu zatem poslal gospe Schumannovi velikonočno čestitko s sliko Prage. Nekoliko kasneje pa je odposlal še pismo, na katerem so strokovnjaki takoj odkrili sledove tajnega črnila. Ko so grafologi dobili v roke to pismo, so na podlagi rokopisa ugotovili, da je njegov lastnik 30 do 40-letni moški, zelo pameten in izobražen, ki izvrstno obvlada nemščino, čeprav ni Nemec.

Nato so pismo, ki je bilo napisano s tajnim črnilom, prebrali. Paul Kurzwegg je poročal, da bo prispel v Nemčijo na pogajanja s predstavniki nekega velikega nemškega kemijskega koncerna, vendar bo za to imel na voljo eno samo noč. Hkrati je obžaloval, ker se ni mogel z njimi sestati takrat, ko se je bil mudil v Grčiji. To je bilo vse — in dovolj! Organom češkoslovaške varnostne službe ni bilo težko ugotoviti, kdo vse je v zadnjih mesecih službeno potoval v Grčijo. Teh ni bilo mnogo, med njimi pa je bil tudi 32-letni inženir N. Bil je sposoben kemik, zaposlen v neki znanstvenoraziskovalni organizaciji. Pred leti je bil kot delegat češkoslovaškega trgovskega predstavništva tudi v Frankfurtu na Majni. Ugotovili so, da se ponovno odpravljajo na pot v Zahodno Nemčijo. Nadaljnja preiskava je pokazala, da je Jozef Vajdak njegov daljni sorodnik.

V eni sami noči je vsaka stvar prišla na svoje pravo mesto. Grafologi so rokopis inženirja N. primerjali z rokopisom Paula Kurzwegga in ugotovili, da gre za isto osebo.

To pa še ni bilo dovolj. Vohuna je bilo treba zaslediti pri dejanju. Odtlej so inženirja N.

nenehno nadzirali. Konec leta so ga skrivoma fotografirali v hipu, ko je vrgel v pošto nabiralnik pismo s podpisom Paula Kurzwegga, naslovljeno na gospo Schumannovo. Nato so ga aretirali. V zadnjem, trinajstem pismu so našli analizo političnega in gospodarskega stanja na Češkoslovaškem, pa tudi razne podatke o nekaterih osebnostih. Obljubljal je še druge podatke, ki so jih bili zahtevali od njega. Na koncu pisma pa je pisalo, da ga v tujino ne bo in zato naj kakorkoli že organizirajo sestanek in mu izroče denar. Tako je za inženirja N. postalo usodno prav trinajsto pismo.

»TESTAMENT«

Hišna preiskava je dala odgovor na vprašanje, kako je inženir N. prejel ukaze iz tujine. V njegovem stanovanju so odkrili zahodnonemške strokovne kemijske revije z iztrganimi stranmi. Na sosednjih listih pa je bilo videti modrikaste liste od raztopine za »razvijanje« tajne pisave. Vohun je priznal, da so bila navodila za njegovo delo napisana na iztrganih straneh revij, na katere se je bil naročil v Zahodni Nemčiji.

Ob preiskavi so našli tudi posebno pero, ki ga uporabljajo za tajno pisavo. In 27 tablet, s kakršnimi ameriška obveščevalna služba oskrbuje svoje agente. Iz teh tablet delajo raztopino za »razvijanje« tajne pisave. Organi varnostne službe pa so pri inženirju N. našli tudi kuverto z napisom »Testa-

ment«. Le kakšen testament naj bi napisal vohun?

V njem je inženir N. opisal, kako se je bil med bivanjem v Frankfurtu srečal z Jozefom Vajdakom in kako mu je ta takoj začel pripovedovati o svojem brezskrbnem življenju v emigraciji in kako se odpravlja na pot v Združene države Amerike. Nekaj dni kasneje se je inženirju N. na ulici približal človek, ki se mu je predstavil kot Weber. Sporočil mu je, da Vajdakove pozdrave in mu predlagal, naj ostane v Zahodni Nemčiji ter zaprosi za azil. Oblihl mu je, da bi ga v tem primeru spravil še naprej, v Združene države Amerike. Zmislila sta se, da se bosta ponovno sestala v nekem lokalu v Frankfurtu.

Weber in Vajdak sta inženirju N. zagotovila dober zaslužek in izvrstno službo, če ostane v tujini, hkrati s tem pa sta mu tudi grozila. V njegovem podjetju ni nihče vedel za to, da je Vajdak njegov sorodnik. Ni si težko zamisliti, kaj se mu tege pripetiti, če bodo zvedeli o njegovih poslovanjih z Vajdakom in Weberom...

Inženir se še ni mogel dovolj odločiti, zato so se dogovorili za ponoven sestanek. Tokrat ga je Weber povezal s svojim šefom Applom. Inženir N. pa ni hotel ostati v tujini, ker se ni hotel ločiti od svojih staršev. Naposled sta ga Appl in Weber prepričala, da jima lahko koristi tudi v primeru, če ostane na Češkoslovaškem. Inženir N. se je s predlogom stri-

njal, kajti šibak je bil v dveh stvareh — glede denarja in glede žensk...

NEIZROČENA NAGRADA

Naslednji sestanek v stanovanju nekega agenta ameriške obveščevalne službe se je spremenil v pravo zasliševanje, pri katerem so uporabljali tudi detektor za ugotavljanje laži. Komu je pripovedoval o sestankih z Weberom in Vajdakom? Kaj je zaupal ženi? Ali ima kakšne stike z organi češkoslovaške varnostne službe?

Teden dni kasneje so se ponovno sestali. Zasliševanje je »uspešno« prešlo.

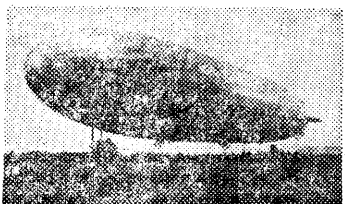
Vse drugo je potekalo tako kot v kakem slabem detektivskem romanu. Najprej je končal kratek tečaj o uporabljanju tajnega črnila, nato pa so mu dali posebno pero, tablete in naslov v Fuldiju, pa tudi novo ime — Paul Kurzwegg.

Za vsako pismo, ki ga je bil odposlal, je moral še posebej sporočati z razglednico, da bi tako natančno vedeli, če so je morda kako pismo izgubilo. Inženirjeva prva naloga je bil odgovor na deset vprašanj, ki mu jih je bil dal Weber. Nanašala pa so se na češkoslovaško kemijsko industrijo in trgovino. Kasneje je moral odgovoriti še na pet vprašanj o stikih češkoslovaške kemijske industrije s kemijskimi industrijami drugih socialističnih dežel.

Inženirju so pot nagrado obljubljali 12.000 dolarjev in dobro službo v Ameriki. Tako je inženir N., ki se je bil polkomnil denarja, postal izdajalec svoje domovine...

Cepelini med prvo svetovno vojno

Prve zračne ladje, ki so znane pod nazivom »cepelini«, izvirajo iz zadnjega desetletja prejšnjega stoletja. Tri leta pred izbruhom prve svetovne vojne je imela Nemčija 21, Francija 13, Rusija 9, Avstro-Ogrska 4, Italija 3 in Velika Britanija 6 cepelinov. To so bile presenetljivo velike zračne ladje, saj so bile dolge do 170 metrov. V trupu so imele velike balone, napolnjene z lahkim plinom vodikom. Njihova prostornina je znašala

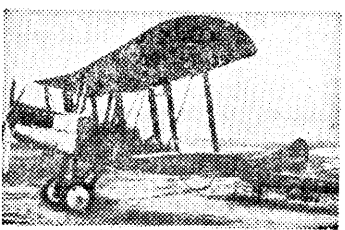

Nemški cepelin L-59 je bombardiral Neapelj in je iz Bolgarije letel prav v vzhodno Afriko. Sestrelili so ga aprila 1918. leta nad Otrantom. Obremenili so ga lahko s 15 tonami koristnega tovora, 24 tonami goriva in 10 tonami balasta (vode), ki so ga odvrgli, če se je bilo treba dvigniti višje

od 1000 do 35.000 kubičnih metrov plina, kar je cepelinom tudi omogočalo obdržati se v zraku.

Te zračne ladje, ki bi glede na svojo velikost še sedaj vzbujale občudovanje, so bile opremljene s samostojnimi motorji, pritrjenimi ob straneh. Vsi skupaj so imeli kakih 800 konjskih moči. V gondoli pod trupom je bilo prostora za približno trideset mož posadke. Oboroženi so bili s strojnimi, ki bi se lahko ubrali naproti letalom. Na cepeline pa so lahko naložili tudi po več tisoč kilogramov bomb. Med prvo svetovno vojno so nemški cepelini samo na Anglijo odvrgli 220 ton bomb in pri tem ubili 557 ter ranili 1358 ljudi. Na London so spustili kakih 28 ton bomb.

Uporabljali so jih za bombardiranje oddaljenih ciljev. Njihovi poleti so bili za tiste čase prava pustolovščina. Tako na primer je imel cepelin L-58 oporišče v Temišvaru, bombardiral pa je cilje na Peloponezu in v vzhodnem Sredozemlju, medtem ko so poslali cepelin L-59 iz Bolgarije v vzhodno Afriko z nalogo,

Britanska letala tipa Be2C so bila v boju s cepelini zelo uspešna, saj so lahko letela s hitrostjo do 170 kilometrov na uro

da tamkajšnjim nemškim enotam dostavi municijo. Polet je trajal celih osem dni.

Te čudovite zračne ladje pa so bile spričo majhne hitrosti (70 kilometrov na uro) in velike občutljivosti (vnehljiv plin vodik) za lovska letala izvrstni plen.

Po končani prvi svetovni vojni jih v bojih niso več uporabljali. Med drugo svetovno vojno pa so jih spet množično pritegnili k lovu na podmornice na Atlantskem oceanu, vendar le tam, kjer ni bilo nasprotnikovega letalstva.

STEVAN KORDA

NENAVADNE POMORSKE ZGODBE

V začetku julija 1940 je kanadski rušilec »Saint Laurent« skupno s tremi drugimi angleškimi rušilci spremljal bojno ladjo »Nelson«, ki je plula proti Veliki Britaniji. Kapitan kanadskega rušilca je bil Hary de Wolf, ki je bil pred kratkim upokojen kot viceadmiral. Rušilec je med vožnjo dobil nalogo, naj iz morja pobere preživele mornarje neke ladje, ki so jo bile potopile nemške podmornice. Ob tej priložnosti je rušilec rešil in odpeljal na Škotsko 859 ljudi.

Takoj zatem je še z nekim drugim kanadskim rušilcem prevzel nadzorovanje zahodne škotske obale, kar ni bila kdove kako huda naloga. Nekega julijskega dne — bila je nedelja — je posadka počivala na krovu, le možje, ki so skrbeli za torpede, so bili zaposleni z njihovim čiščenjem. Krožile so namreč vesti, da je v naslednjih dneh pričakovati pregled. Čeprav so bile vse cevi napolnjene, ni bilo nevarnosti, da bi kak torpedo zdrsil ven, saj so jim to preprečevale posebne varovalke. Znano je, da torpede poganjajo proti cilju s hitrostjo nad 80 kilometrov na uro plini in stisnjen zrak.

To nedeljo, natančno ob 18.05 uri, pa je neki mornar v želji, da bi torpedo čim bolje občutil, popustil varovalko, ki združuje torpede v cevi. Tako je ta povsem nepričakovano šinil iz cevi in začel drseti čez krov. Takratni kapitan ladje se nenavadnega dogodka spominja takole:

»Ko je odjeknila eksplozija, sem bil v svoji kabini. Nemudoma sem planil ven in se ozrl proti krmu, kjer so bile torpedne cevi. Od tega, kar sem tam videl, so se mi v hipu naježili lasje. Eden izmed torpedov se je metal po krovu in s svojim vijakom zadeval ob jeklo.

Čeprav vijak na kopnem ni mogel izkoristiti vse svoje moči, je bil torpedo, še kar gibčen. Najprej se je zadel ob zaboj za municijo, ki so stali na krovu. Naša sreča je bila v tem, ker so bili zaboji tako močni, da jih ni prišlo do eksplozije. Pač pa jih je pometalo po vsem krovu, nekaj pa jih je padlo tudi v vodo. Naslednja ovira za torpede so bile jeklene stopnice, ki so pešale v gornji del ladje. Ko je bila odstranjena tudi ta ovira, je torpedo splezal na kakih dvajset centimetrov visoko plo-

ščad, na kateri so bili protiletalski topovi. Od enega izmed njih se je odbil, nato pa drsel tik ob ograji. Še dobro, da ni bil aktiviran, toda tudi to se je utegnilo zgoditi vsak hip.

Takoj sem ukazal, naj sporoče drugemu rušilcu, kaj se dogaja na krovu, in naj se zato umakne z naše poti. Mornarjem, ki so se bili bližali torpedu s prednje strani, sem tudi velel, naj se mu izognejo. Bilo je namreč očitno, da bi jih torpedo, ki je zlahka prebijal jeklene oklepe, kaj hitro pometal na vse strani.

Nato sem, ne da bi se zavedal, kaj počenjam, planil naravnost proti torpedu. Hkrati s menoj je za torpedom skočil tudi Sam Ridge, komandir torpedne baterije. Lahko sva bila zadovoljna, ker se je ladja pozibavala, in je zato tudi torpedo drselo na desno in na levo, ni pa se pomikal naprej. Ko je torpedo tako pridrsel do ograje, sem ga zajahal in se z obema rokama trdno oprijel ograje. Tako mi ga je uspelo zadržati, medtem ko je Ridge stekel po ključ, s katerim bi iz torpeda spustil stisnjen zrak.

Torpedo, ki je dolg kakih osem metrov, debel pa pol metra, je bil tako zamašen, da sem

Narodnoosvobodilni boj na Gorenjskem januarja 1942

Dr. Tone Ferenc

ODHOD GORENJSKEGA BATALJONA IZ POLJANSKE DOLINE IN NJEGOVA BORBA V DRAŽGOŠAH

Dne 25. decembra zjutraj, ko se je v vseh predelih Gorenjske že skoraj docela polegla val množične vstaje, je nemški okupator začel z močnejšo akcijo proti Gorenjskemu bataljonu, ki je bil prav do tega dne v ofenzivi. Po celodnevnom boju v Poljanski dolini in na Črnem vrhu je 26. december potoke v zatišju. Toda to je bilo pravzaprav le zatišje pred viharjem, ki se je razbesnel drugi dan, tj. 27. decembra. Gorenjski bataljon, ki se je že 23. decembra premestil od kmetske Presečenice na Ožbultu h kmetu Koširju na Valterski vrh, kjer so borci položili prisego, je ta vihar preživel.

Sovražnik je začel z ofenzivo zgodaj zjutraj z vseh strani. Kaže, da je zanjo uporabil skoraj vse sile, ki jih je imel na razpolago, zlasti pa 44., 93. in 181. rezervni policijski bataljon, 325. policijski bataljon, 322. bataljon deželnih strelcev, SS-pehotni nadomestni bataljon »Westland« iz Celovca itd. Mislilo se, da so parizani razporejeni na črnem območju, so sovražnikove sile le počasi stiskale obroč in je zato do prvih bojev prišlo šele okrog 13. ure popoldne, ko so prišle nemške enote do prvih položajev bataljona. Le-ta se je pred tem razporedil na položaje na Pasji ravni, Bukovem vrhu, Kovskem vrhu in na Valterskem vrhu. Posebno hud pritisk je bil na Bukovem vrhu pri Skoblovski kmetiji, kjer je napadel 93. rezervni policijski bataljon, ki je hotel za vsako silo zasesti položaje nad kmetijo, s katerih bi nato obvladal vse območje, presekati Gorenjski bataljon na dvoje in ga uničiti. Ta bataljon je imel seveda tudi največ žrtve, in sicer 13 mrtvih, medtem ko se za število ranjenih ne ve. Občutne izgube je moral imeti tudi SS-nadomestni bataljon »Westland«, ki se je bojeval vzhodno, tj. pri Ostruži, število njegovih žrtve ni znano, ker jih je verjetno odpeljal s seboj v Celovec, pač pa vemo, da je bil hudo ranjen njegov vodnik orožniški streljalec Peter Pöck. Da je imel okupator dne 27. decembra velike izgube, priznava tudi historiat oborožitvene inspekcije XVIII. vojnega okrožja, ki pravi: »Resnejši so nemiri na Kranjskem, ker so gorovja brez poti in bližina italijanske meje. (Dokazano je, da je Ljubljana središče gibanja, ugodna za partizane.) Ti se združujejo v manjše tope od 40 do 100 mož in tudi v večje od 200 do 500 mož, ki imajo spretno vodstvo in so izdatno oborožene s težkimi in lahкими strojnimi ter brzostrelnimi in tudi zadostno preskrbljeni s strelivom. Razmere so zahtevale uporabo močnih policijskih sil in tudi vojske. V poslednjih dneh preteklega leta je prišlo do večjih bojev, v katerih sta imeli obe strani mnogo mrtvih in ranjenih. Vendar pa ni uspelo, da bi tolpe obkečili in uničili. Vedno najdemo kakšno luknjo, skozi katero uidejo. Boji še niso končani, temveč še trajajo.« Boj, ki je bil včasih zelo srt, je trajal do večera in Gorenjski bataljon je imel v njem 4 mrtve in 7 ranjenih. Tudi pri tej akciji je bila nemškim enotam v pomoč italijanska vojska. Poveljstvo divizije sardinskih grenadirjev v Ljubljani je takoj, ko se je začel boj, poslalo na mejo svojo premično skupino, ki je pomagala granicarjem zapreti mejo.

Štabu Gorenjskega bataljona je postalo jasno, da bataljon ne bo mogel dolgo časa odbrati sovražnikovih napadov, zato je sklenil, da se bo iz obročja prebil proti Selški dolini, da pa pri preboju ne bo pritisnil proti severozahodu, temveč v nepričakovani smeri — proti Škofji Loki. Dobra poznavalca terena Pavle Kavčič iz Škofje Loke in Gašper Dolinar sta v noči na 28. december odpeljala bataljon z Valterskega vrha proti Lubniku pri Škofji Loki in od tam na Mohor, kjer je bil pred tremi tedni. Na pot je odšlo okoli 280 borec, na Mohor pa jih je prispelo le še nekaj nad dvesto. Med potjo se je namreč iz podobnih razlogov kot drugod vrnila domov večina upornikov iz zgornjega dela Poljanske doline, iz Javorja, Zetine, Brd, Volče in bližnjih vasi. Skupno je tiste dni na razne načine zapustilo Gorenjski bataljon 156 borec.

Bataljon se je najprej ustavil pri Mohorju, kjer je pred tedni imel svoje bivališče v gozdu severozahodno od kraja. Ker je nekdanji tabor nemška policija izsledila, je štab sklenil, da bo bataljon odšel v Dražgoše, prijazno gorsko vas pod vrhom južne, zelo strme strani Jelovice v Selški dolini. Ob premiku v Dražgoše v noči na 1. januar 1942 sta dve skupini izvedli akcije — prva, ki je štela 200 borec, je pod vodstvom Franca Bička minirala železniški most pri Besnici, druga, ki je štela kakih 50 borec, pa je pod vodstvom borca domačina Ivana Bertoneja izvedla rekvizicijo v zadržni delavnici Nemške delavske fronte v Zgornji Dobravi ter odpeljala mnogo raznega blaga.

124 Poročilo štaba III. bat. pol. polka, nekdanjega 93. rez. pol. bat. deželnemu svetniku Kranj 2. 12. 1942. arhiv IZDG, f. 915. imenski seznam padlih v. m. knjižnica knjižniškega pokopališča Kranj, prepis v Arhivu Slovenije, fond Komisije za ugotavljanje zločinov okupatorjev in njihovih pomagačev, f. 1. Milan Zakelj v svojem članku »Ob dvajsetletnici decembrske vstaje«, str. 28. pravi, da je imel sovražnik pri Skoblovi kmetiji 15 mrtvih.

125 Telefonsko poročilo orož. okrožnega vodje Kranj Iseppa št. 1807 ad 41, arhiv Gorenjskega muzeja Kranj.

126 IV. Teil der Geschichte der R. In. XVIII. vom 1. Oktober 1941 bis 31. Dezember 1941. S. 45, NAW, T-77, navitek 750.

127 Poročilo štaba XI. arm. korpusa štabu II. armade 28. 12. 1941 (Zbornik NOV, VI/2, dok. 222).

128 Zakelj: Ob dvajsetletnici decembrske vstaje, 28—29. Jan: Dražgoše, 50; Križnar: Socialna in politična pripadnost partizanskih borec, 325. 129 Handlovo poročilo št. 1. 1942 (Zbornik NOV, VI/2, dok. 137); Jan: Dražgoše, 51—52.

(NADALJEVANJE)

Človek, ki je zajahal torpedo

se stežka obdržal na njem. Medtem je spet začel lesti naprej in sem ga le z velikim trudom zaviral. Bal sem se, da mi bo ušel izmed nog, pa sem se še nadalje oklepaj ograje in skupno s torpedom počasi drsel vzdolj nje.

Čeprav sem si na vso moč prizadeval, da bi ga zadržal na krovu, sva prihajala čedalje bližje premcu, kjer bi torpedo, z njim pa tudi jaz, utegnil pasti v vodo. Pozival sem Sama, naj pohtii. Čeprav je ta tekel, kot so ga noge lahko nosile, se mi je dozdevalo, da leze počasi kot polž. S Samom je k torpedu pritekel še nekdo izmed merilcev. Na vso moč sta si prizadevala, da bi odvila nekakšne vijake in spustila stisnjeni zrak iz torpeda. Menil sem, da jima gre delo prepočasno od rok, in sem tu nenehno priganjal, češ naj se podvzdeva. Torpedo je bil od roba ladje oddaljen le še meter ali dva, pa sem zaslišal tako pričakovano niskanje uhajajočega zraka. Čim manj zraka je bilo v njem, tem mirnejši je postal torpedo.

Torpedo se je sicer umiril, toda nevarnost je še vedno ostala. Sedaj je bilo treba odviti bojno glavo in jo razdrsti. Ker pa se je pri udaru ob zaboj z

municijo poškodovala, smo se znašli pred resnim vprašanjem, če jo bo sploh mogoče odviti in povrh vsega še razdrsti. Razen tega pa nismo vedeli, kako močno je poškodovana in če nam ne bo v rokah eksplozivna. To ne bi bila šala, saj je bila glava težka 250 kilogramov in napolnjena z najnevarnejšim razstrelivom.

Da bi se izognili morebitni eksploziji, sem ukazal zaviti v najbližje pristanišče, da bi tam torpedo popravili ali pa ga zamenjali. Ko pa smo prispeli tja, so nam povedali, da nimajo časa za nas in naj hitro krenemo na neko točko v severnem delu Atlantskega oceana, kjer bi se morali vključiti v spremstvo nekega konvoja.

Medtem ko me ni bilo na ladji, so moji mornarji sklenili, da bodo tvegali in torpedo popravili. Uspeli so. Torpedo sicer ni bil povsem tak kot poprej, vendar ga je le bilo mogoče uporabiti. K sreči pa na naši poti do Kanade in nazaj nismo imeli potrebe za kaj takega in zato smo ga lahko ob vrnitvi v Liverpool zamenjali za novega.

Od tistih dni me v mornarici poznajo kot »človeka, ki je zajahal torpedo«.

SODOBNA OBRAMBNA VZGOJA IN LJUDSKA ZAŠČITA

VOJAŠKA VEDA IN TEHNIKA

Z rentgenskimi žarki proti raketam

Ko so ameriški vojaški strokovnjaki v maju 1967 sprožili pod-nuklearno in termounuklearno bombe (za katero so sporočili, da je petdesetkrat močnejša od hidro-ske bombe), so ob tej priložnosti hoteli preveriti vpliv rentgenskega žarčenja, ki nastaja ob eksploziji, na daljnometne rakete s nuklearno in termounuklearno polnitvijo.

Na misel, da je mogoče z rentgenskimi žarki vplivati na daljnometne rakete, so ameriški vojaški strokovnjaki prišli po vrsti potkusov, ki so jih bili opravili sovjetski vojaški strokovnjaki že 1963. leta. Tedaj so ugotovili, da je energija rentgenskih žarkov, ki nastajajo ob eksploziji in ki se širi skozi brezračni prostor s hitrostjo svetlobe (300.000 kilometrov na sekundo), tako velika, da se zelo daleč od kraja eksplozije ti žarki lahko uničijo raketo z jedrsko ali termounuklearno polnitvijo.

Energija rentgenskih žarkov se ob srečanju s kakim trdim predmetom (v tem primeru z raketo) spremeni v toplotno energijo, ki je tolikšna, da stopi ohlajeno raketo in jo tako onesposobi. Zahodno-nemški vojaški časopis »Wehrkunde« piše, da je sovjetskim vojaškim strokovnjakom menda uspelo, da so ob podzemni termounuklearni eksploziji uničili z rentgenskimi žarki kar dve raketi hkrati, ki sta bili 150 in 200 kilometrov visoke.

Ameriški časopis »Time« pa je pisal, da je ameriškim vojaškim strokovnjakom uspelo v Nevadi napraviti protiraketo, katere delovanje je zasnovano na rentgenskem žarčenju. Njena termounuklearna polnitev sprošča 80 % energije v obliki rentgenskih žarkov, ki lahko uničijo vsako medicinsko raketo na razdalji do 300 km.

Francoski oklepni avtomobil AML

Oklepni avtomobil AML je 4500 kilogramov težko vozilo na štirih kolesih. Na cestah je zelo hiter, dokaj gibčen pa je tudi v primeru, če vozi zunaj poti. Ker ni težak, ustreza tudi za prevažanje s helikopterjem ali letalom.

Vozilo AML ima pogon na vsa štiri kolesa, pogonja pa ga motor, ki ima 90 konjskih moči. Na cestah doseže 90 kilometrov na uro, brez zastoja pa lahko prepleče do 589 kilometrov dolgo pot. Oboroženo je s topom 90 mm, ki uperjaba kumulativne granate, in s strojico 7,5 mm. Če pa nanj pritrdijo nekoliko drugačno kupolo, je oboroženo s štirimi protitankovskimi vodljivimi raketa-mi ENTAC, in sicer po dve na vsaki strani kupole.

Oklepni avtomobil AML spada med poglavito oborožitev tako imenovanih oklepnih polkov operativne teritorialne obrambe, ki so nasledniki nekdanjih konjenič-skih polkov. Vsak polk ima tri eskadronce, vsak eskadron pa po tri vode oklepnih avtomobilov. V polku je skupno 45 takih vozil. Te enote so predvidene za izvidniško dejavnost in zaščito oskrbovalnih kolon, pa tudi za boj z nasprotnikovimi oklepnimi vozili, infiltriranimi enotami in zračnimi desanti.

IZ »NARODNE ARMIJE« POVZEMAMO KRAJŠO REPORTAŽO NEKEGA EGIPČANSKEGA REPORTERJA, KI JE OBISKAL ARABSKE BORCE ONSTRAN IZRAELSKIH POLOŽAJEV

Dva dni med arabskimi partizani

V enem izmed tajnih oporišč »Al Fatah« so se pripravljali na novo akcijo. Partizani so v krogu obstopili poveljnika odreda Abu Rafata, ta pa jim je dajal ukaze.

Kmalu zatem so se vsi borci razen stražarja, ki je ždel za skalovjem, začeli pripravljati na odhod. Že na prvi pogled je bilo očitno, da vsakdo izmed njih natančno ve za svojo nalogo. Samo pol ure so potrebovali, da so — brez gneče in vpitja — spravili v red svoje orožje: brzostrelke, lahke strojnice, ročne bombe in mine, pa tudi dodatno hrano, vodo in sanitetni material.

Preden je sonce zašlo, je bila skupina že na poti iz taborišča. Na čelu je hodila tako imenovana jurišna skupina, ki jo je sestavljalo šest borcev, ob strani pa je z brzostrelkami v rokah varovalo glavino še šest borcev. Sprva je raztegnjena kolona spešila po strmih stezah mimo skalovja in prepadov, nato pa je planinske steze zamenjala ravnina.

Partizani so hodili zelo previdno, s prsti na petlinih. Utegnili bi namreč naleteti na izraelske stražarje. Tu pa tam se skrivajo tudi zasede, ki bi streljale na vsako senco pred seboj. Komandir Said se večkrat zaustavlja in daje borcem kratka navodila, nato pa spet hiti na čelo kolone. Čeprav naša pot pelje zvečine po ravnem,

je le naporna, kajti palestinska ravnina je pokrita z ostrim skalovjem. Z nogami smo morali nenehno otipavati pot pred seboj. Taka hoja nas je silno utrudila. Navzlic temu pa me ni bilo sram predlagati počitka, saj sem nosil le fotografski aparat, medtem ko so bili drugi borci težko otovorjeni, pa so kljub temu nezadržno hiteli naprej. Komandir skupine je naposled le opazil, da se bom vsak hip zgrudil, in je nekemu svojemu borcu ukazal, naj se z menoj vred vrne nazaj v taborišče.

Skupina, ki je odšla v akcijo, je imela nalogo, da to noč minira pot, po kateri so prihajale in odhajale patrulje. Ko se je vrnila, sem zvedel za vse podrobnosti. Skupino je pot pripeljala prav blizu izraelskega taborišča, kjer je bila sovražnikova zaseda. Prišlo je do streljanja. Partizani so Izraelcem odgovorili s hudim ognjem, se prikrili za skalovje in nato šli naprej v smeri Jerihon-Ramala, proti izraelskim zasedam na zahodnem bregu reke Jordana.

Ko je skupina prispela v bližino cilja, je komandir ukazal, naj se borci razporede in pazijo, da jih ne bi presenetila kaka izraelska patrulja, medtem ko je on miniral pot. Ko je končal, je pogledal, kako stražarji opravljajo svojo nalogo. Nato je stopil za skalo in se pridružil enemu izmed borcev — palestinskemu pesniku Abu Murimu. Takoj zatem je zaslišal glasove Izraelcev in močno eksplozijo. Neko izraelsko vozilo je naletelo na mino. Hip kasneje se je zabliskalo že drugič. To je bila eksplozija ročne bombe, ki jo je vrغل na sovražnikovo patruljo pesnik Abu Murim.

Skupina pogumnih palestinskih partizanov se je umaknila in pohitela proti taborišču, preden so ranjeni Izraelci dobili pomoč. Medtem se je začelo že dani. Po dolini so še vedno odmevale eksplozije. Akcija je bila uspešna, toda na bojišču je ostal njihov tovariš Abu Ahmed...

Naslednje akcije sem se tudi jaz udeležil. Devetčlanska skupino je vodil Abu Rafat. Na pot smo krenili natančno ob devetih zvečer. Po dveurni hoji se

je skupina zaustavila in se prikrila za skalovjem, ki je obkrožalo breg. Pod varstvom drugih borcev so minerji okopali v cesto, ki pelje proti položajem neke izraelske oklopne enote, dve mini; v vsaki je bilo po osem-najst kilogramov trotila. Hkrati s tem pa so razpostavili še nekaj protipehotnih min. Petem so se vrnili v taborišče vsi raz-en menci in še dveh partizanov. Mi trije smo se pritajili na vrhu hriba, dovoij daleč, da

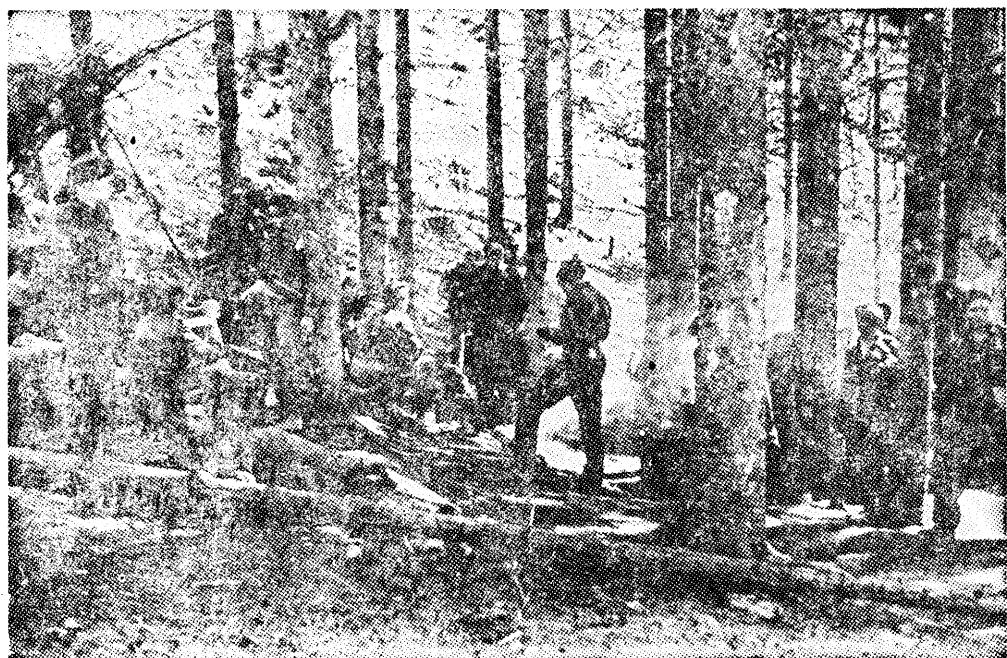
nam ne bi mogle eksplozije min prizadejati kaj hudega.

Približno ob osmih zjutraj je po poti pripeljal izraelski tank »paton«. Ob eksploziji nas je blesk skoraj zaslepil. V plamenih, zemlji in kamenju je pred našimi očmi kovinski orjak preživljal svoje zadnje trenutke... Že po kakih desetih minutah je pribrel izraelski džip in naglo zavrl, iz vozila pa so odjeknile še eksplozije protipehotnih min.

Zvečer smo v novem taborišču (odredi »Al Fatah« se namreč nenehno premeščajo) že lahko poslušali poročilo izraelskega poveljstva, ki ga je v zvezi s tem dogodkom prenašala radijska postaja v Tel Avivu. Vendar so Izraelci zatajili podatke o treh ubitih vojakihi.

To je le nekaj doživljajev pogumnih partizanov, ki delujejo v sovražnikovem zaledju — na arabskem ozemlju, ki so ga bili okupirali Izraelci.

FOTOGRAFIJA Z VPRAŠAJEM?

Skozi krošnje močnih smrek v enem naših lepih gorskih gozdov sije sonce. Borci so pravkar prešli skromen obel. Takrat je neznan fotograf prišil na sprožilec svojega aparata in ujel na film trenutek naše velike preteklosti. Toda kje in kdaj? Kdo so tovariši na sliki? Lahko sklepamo, da je fotografija nastala spomladi 1945, saj na njej ni videti snega, nekateri borci pa nosijo še plašče. Večina jih je v angleških oblekah, trije nosijo tudi odlikovanja. Ta so začela prihajati v naše enote novembra 1944. Da ni fotografija nastala kje v Trnovskem gozdu med zadnjo ofenzivo, spomladi 1945?

Glede »fotografije z vprašajem«, ki smo jo objavili v 32. številki dne 13. avgusta letos, pa nam je tovariš Janez Blažič-Fuks iz Maribora poslal naslednje podatke: Fotografija je nastala nekega dne v decembru 1944 ali januarju 1945 neke pri Crnomlju. Tovariši na njej pripadajo čet, ki je sprejemala material, ki so ga metala zavezniška letala, in skrbela za zvezo z letali, to je za signalizacijo z ognjem, raketami, svetilkami in baterijami za signalizacijo z Morsejevo abecedo. Prepoznal sem tudi nekaj tovarišev. Na levi strani je četni intendant Slavko Kralj, na desni četni komisar Leopold Serjak. Jaz sem bil komandir. Drugi od desne je Sinič, doma iz Kostanjevice. Baraka na sliki je bunker, v katerega smo se skрили, kadar so na nas leteli ploševinasti sodi, težki tudi po 150 kg. Več podatkov bi lahko dala tovariša Kralj in Serjak, ki sta oba še živa.

VISOKO KVALITETNA SODOBNO EMBALIRANA

ŽENE KOT GUSARJI

Zadnji gusarski napad, ki ga je vodila ženska, se je pripetil pred osemindvajsetimi leti. Takrat je neko britansko 800-tonsko ladjo v ustju kitajske reke Jancekiang obkolilo ladjevje džunk in jo hotelo oropati. Ena izmed džunk je priplula prav do ladje, roparji pa so splezali celo na njen krov. Tam so naleteli na ogorčen odpor britanskih mornarjev, ki so se branili z dvema strojnica. Napadalci so se morali umakniti. Medtem pa je branilcem prispela na pomoč neka britanska topničarka, pred katero so se džunke razbežale na vse strani. Vsi napadalci pa le niso ušli, kajti na krovu britanske ladje je ostala skupina gusarjev, med njimi tudi njihov vodja — neka zelo lepa Kitajka. Naropala je za sedem milijard blaga.

Vendar to ni bil prvi primer, da bi vzdolž kitajskih obal delovala kaka lepota s posebnimi očmi in drobnimi stopali. V analizi Vzhodnega morja je še bolj znan primer žene-gusarja Lan San Saj, ki je po aretaciji na nepojasnen način ušla iz zapora. To je bila mlada, pa-

metna in pogumna ženska, ki ni imela nobenih predsodkov in ki je s posadkami oropanih ladij ravnala zelo okrutno. Mednarodna pomorska policija jo je ujela 1939. leta, nato pa jo je pomorsko sodišče v Sanghaju obsodilo na dosmrtno ječo.

Lan San Saj je vodila veliko

skupino gusarskih ladij. Vrednost blaga, ki so ga njene ladje naropale na morju in v pristaniščih, je ocenjena na kakih sedem milijard dinarjev. Zelo pogosto se je spopadla tudi z vojnimi ladjami raznih evropskih dežel, vendar se je znala zasledovalcem vselej umakniti na varno. Znano je, da so bila njena skrivališča v južnih kitajskih pristaniščih.

Preden so jo dobili v roke, je Lajn San Saj prirejala na svojih ladjah svečane sprejeme, na katere je prihajala oblečena v razkošne svilene halje. Svoj bogati plen je baje skrila na nekem otoku. Zanesljivo pa je ugotovljeno, da je bilo njeno pomorsko oporišče na otoku Bajicu. Tam je opremljala svoje ladje in motorne jadrnice, katerih posadke so sestavljali Kitajci in Indonezijci.

GUSARSKA ADMIRALICA

Vrnimo se v prejšnja stoletja. Analizirajmo Kitajsko morja omenjajo tudi gusarsko admiralico Sing. V tistem obdobju, okrog leta 1810, so bili kitajski gusarji na vrhu svoje moči. Pod Singijinim poveljstvom je bilo 70.000 gusarjev na 800 večjih in 70 manjših ladjah. Admiralica pa je postala po smrti svojega moža, ki je bil dotlej poveljeval temu gusarskemu ladjevju. Za viceadmirala je imenovala

zvestega in pogumnega gusarja Paua, ki je bil že poprej njenemu možu desna roka.

Admiralica Sing je nenehno križarila vzdolž kitajskih obal ter napadala in ropala ladje, na katere je naletela. Pri tem se je izkazala kot dober poznavalec pomorske taktike in strategije. Delovala je zlasti v Tonkinškem zalivu, morski ožini Fo Kienu, delti Sikjanga in v ustjih mnogih drugih kitajskih rek. Mandarin, ki so upravljali obalne pokrajine, so bili v boju proti njej brez moči. Po nekajletnem neuspešnem boju so morali z njo skleniti sporazum. Gusarska admiralica Sing je sprejela pogoje cesarske kitajske vlade: ta je njo in njene ljudi bogato nagradila, da bi se pri svojem roparskem delovanju omejili le na območje Kantona.

ANGLEŠKE IN ŠPANSKE GUSARKE

V 18. stoletju sta bili zelo znani tudi gusarki Mary Reed in Ann Bonney. Bili sta Angležini, odlikovali pa sta se po krvavih spopadih s posadkami trgovskih ladij. Drugi gusarji so ju zelo spoštovali. Mnogi izmed njih pa niso niti vedeli, da imajo opravka z ženskama, ker sta vedno nosili le moška oblačila. Po dolgotrajnih bojih je kapetanu Bernetu naposled 1721. leta uspelo zapleniti njuno gusarsko ladjo. Angleška admiraliteta je vse druge gusarje, ki so bili ob tej priložnosti ujeti, obsodila na smrt na vešalih, le obe ženski sta dobili milejšo kazen — dosmrtno ječo. To pa zato, ker sta bili pred porodom.

Zanimiv je tudi primer žene znanega španskega gusarja Renata de Sotta. Tudi ta je bila silno okrutna in se je v tem še posebej izkazala pri pokolu

posadke oropane angleške ladje, ki je s Cejlona plula proti Angliji. Ko je videla, da se ji bliža nevarnost, se je izkrcala in se je nato v Gibraltarju za njo izgubila vsaka sled. To je bila njena sreča, kajti takoj zatem so Angleži ujeli njenega moža de Sotta in ga v opozorilo drugim gusarjem razsekali na koščke ter jih nato pometali v morje.

GROFICA HENRIETTE Z »ANDROMEDE«

V 18. stoletju se najzanimivejši in najromantičnejši dogodek iz godovine gusarstva naša na francosko grofico Henriette du Plat, ki je s svojim ljubimcem pobegnila iz domačega gradu, se vkrcala na gusarsko ladjo »Andromede« in se z orožjem v roki ob svojem zaročencu udeležila marsikaterega gusarskega napada. Nekoč je med prvimi s pištolo v roki splezala na krov ladje, ki je prevažala črne sužnje. Ko pa se je nekega dne izkrcala v Dungerquu, jo je kraljevski kapetan Jean Bart prisilil, da se je vrnila domov. Kasneje jo je predstavil še kralju, ki ji je vse odpustil in ji omogočil, da se poroči s svojim zaročencem.

Kar zadeva skandinavke ženske, ki so se ukvarjale z gusarstvom, primanjkuje zanesljivih podatkov. V zgodovini gusarstva omenjajo Oholo Sigrid in Alvilda, ki je bila hči nekega gotskega kralja. Alvilda je baje pobegnila z galejo, katere posadko so sestavljale le dekleta, te pa so skupno z drugimi gusarji ropale ladje, ki so plule po Severnem morju. Legenda pripoveduje, da je Alvilda kasneje postala kraljica. Poročila se je namreč s princem Alfom, ki je imel nalogo, da jo dobi v roke živo ali mrtvo.

Izjalovljena operacija »Saturnus«

Turčiji je med drugo svetovno vojno uspelo ohraniti nevtralnost, čeprav je bila izpostavljena hudemu pritisku vojskujočih se dežel. To pa navzlic grožnjam, izsiljevanju, intrigam in obljubam, ki so prihajale z vseh strani. Spriči izredne strateške pomembnosti je bila Turčija vseskozi v središču pozornosti in objekt najrazličnejših kombinacij obeh vojskujočih se taborov. Navzlic temu pa je le malo manjkalo, da se ni konec 1942. leta, v času znanega sestanka Roosevelta in Churchilla v Kairu, tudi Turčija vključila v vojno. V tistih decembrskih dneh je tema dvema državnikoma uspelo spraviti turškega predsednika Ismeta İnönija v Kairo in ga že skoraj prepričati, da bi se

začel vojskovati na njuni strani. Turški predsednik je sicer pristal, toda prepričati ni bilo treba še turški parlament in onemogočiti tiste, ki so bili za Nemce. Teh pa ni bilo malo.

Britanci so se, misleč, da je bila diplomatska akcija uspešna, nemudoma lotili vojnih priprav, ki so jih nameravali izvesti hkrati z vstopom Turčije v vojno. Vse to je spadalo v tako imenovano »operacijo Saturnus«, ki je predvidevala med drugim tudi tole:

- pripravo britanskih letalskih eskadrilj, ki naj bi se spustile na turška letališča;
- močno bombardiranje sovražnikovih letalskih oporišč, odkoder bi osna letala utegnila delovati proti Turčiji;

- zaščito britanskih pomorskih sil na območju Bliznjega vzhoda;

- priprave za desant na Rod in osvojitve tega otoka;

- pritisk na bolgarsko vlado in grožnje z masčevalnimi ukrepi, če bi ta nastopila proti Turčiji;

- oskrbovanje turške vojske prek Smirne;

- tajni odhod šestih do osmih britanskih podmornic na Črno morje, kjer bi delovale proti nemškim in romunskim ladjam.

Dogovorili so se, da je treba vse to uresničiti do 15. februarja 1943. Vendar je od operacije »Saturnus« ostal le načrt, kajti diplomatska akcija je bila neuspešna in zato tudi vojaške akcije ni bilo mogoče začeti.

Praga diha svobodneje

Češkoslovaška živi že od januarja v veliki napetosti. Bitka za demokracijo še vedno ni končana. Položaj bo jasen šele po kongresu partije — ta bo 9. septembra.

V enem samem tednu so bile v Pragi kar tri uradne delegacije: jugoslovanska, vzhodnonemška in romunska. Predsednik Tita so v glavnem mestu Češkoslovaške sprejeli kot heroja. To je zdaj najbolj popularno ime na Češkoslovaškem. Od leta 1945, ko je vzhodna rdeča armada, Praga še ni videla tako svečanega sprejema. Pražani so ure in ure čakali na dežju in vetru, da bi videli človeka, ki je bil v kritičnih trenutkih popolnoma na njihovi strani.

Walter Ulbricht je prišel na Češkoslovaško dva dni po odhodu naše delegacije. Ker so predvidevali, da ga bodo sprejeli hladno, so aranžirali sejanek v Karlovih Varih. Kaj je dosegel Ulbricht?

Vseposplošno mnenje je, da DR Nemčija polagoma izgublja v veliki igri. Tako imenovani železni trikot Berlin—Varšava—Praga se je že podri. Praga kaže vse več zanimanja za kreditne in konvertibilni valuti. Zelo verjetno bo Češkoslovaška navezala že kmalu po novem letu diplomatske stike z Bonnom. Pragi bo najbrže sledila Budimpešta.

Ulbricht je menda dosegel le to, da je Praga za nekaj mesecev odložila sklenitev diplomatskih stikov. To pa je mogoče. Vzhodnonemški tisk je še pred dobrim tednom ostro kritiziral praške voditelje, govoril je celo o kontrarevoluciji. Ali je zdaj kar čez noč spremenil ton?

Madžarski tisk je bil v zadnjih mesecih v bistvu na strani Prage, vendar ne absolutno. Madžari so stalno opozarjali na lekcije leta 1956, ko je sovjetska armada razbila revolucijo ali, kakor pravijo v Moskvi, kontrarevolucijo. Gibanje na Madžarskem je vodil tedaj Imre Nagy, ki spleh ni bil član partije. Tedaj so v Budimpešti krožile vesti, da bo Madžarska izstopila iz varšavske zveze. To pa je bil za Moskvo signal, da je intervenirala.

Madžarska je doživela v življenju dveh generacij kar tri udare. Prvi je bil leta 1918, ko se je morala zadovoljiti z zelo reduciranim ozemljem. Drugi je bil druga svetovna vojna, ki je Madžarski prinesla nova razočaranja, tretji pa je prišel leta 1956, ko je intervenirala sovjetska armada.

Na Madžarskem letos ni prišlo niti do študentskih demonstracij. In vendar so celo poljski študenti manifestirali tedne in tedne. Varšavska univerza je bila dolgo zaprta.

Romunija je bila med krizo na Češkoslovaškem odločno na strani le-te. Zato so v Pragi z odprtimi rokami pozdravili romunsko delegacijo. Romunija je imela v zadnjih generacijah lepšo usodo od Madžarske. Po prvi svetovni vojni se je ozemlje Romunije precej povečalo. Romunija je dobila Transilvanijo, Besarabijo, Bukovino in del Dobruže. Dobila je široko okno v svet, nastala se je na dolgi črti na Črno morje.

Bukarešta vodi zdaj popolnoma samostojno zunanjo politiko. V sporu med Pekingom in Moskvo je skušala ostati nevtralna. Bukarešta ima svojega predstavnika-veleposlanika i v Tirani i v Tel Avivu. Navezala je zelo žive trgovske stike z zahodnimi deželami. Romunski zunanji minister Manescu je prvi predsednik Generalne skupščine, ki je prišel iz socialističnih dežel.

Vendar Romunija doma ne orje ledine. Led se je komaj začel tajati. Partija je še zelo centralizirana, čeprav imajo zdaj lokalni partijski predstavniki vse več besede. Toda veliki romunski umetniki, ki živijo že od mladih nog v inozemstvu in so tam dosegli slavo, so rehabilitirani. Med temi so najbolj vidni pisatelj Panaft Istrati, dramatik Eugene Ionesco in kipar Brancusi. Pred leti so bili to še dekadentni umetniki. Tudi bivši zunanji minister Titulescu, eden izmed stebrov male antante, je spet »persona grata«, ime, ki ga omenjajo s spoštovanjem.

Tik pred odhodom v Prago je predsednik državnega sveta Romunije Nicolae Ceausescu kritiziral nekatere aspekte varšavskega pakta. Rekel je, da poveljstvo nad armado ne sme biti v inozemstvu! Samostojna armada je zelo važen element nacionalne suverenosti.

Podobne misli je prejšnji mesec zagovarjal tudi češkoslovaški general Preblik. Rekel je, da odločajo v varšavskem štabu sovjetski oficirji. Povedal je preveč in se to na glas. Preblik je zdaj na »oddihu«. Dobil je študijski dopust. Češkoslovaška javnost je upravičeno čitala političnemu vodstvu, da je prehitro popustilo.

Na strani Moskve so DR Nemčija, Poljska in Belgarija. Bolgarski tisk napada ne le češkoslovaškega vodstva, ampak spušta strelce tudi na Jugoslavijo. Bolgarski tisk vse bolj vztrajno piše in dokazuje, da ni posebnega makedonskega naroda in da je bil hišenski upor — bolgarski! To tezo zagovarjajo tudi na mednarodnih kongresih. Prezentirali so jo celo na kongresu slavistov v Pragi.

Kadar govorimo o Češkoslovaški in ocenjujemo zadnje dogodke v tej deželi, moramo biti objektivni. Upoštevati moramo, da češkoslovaški voditelji govorijo zdaj bolj previdno. Svoje izjave tehtajo. Tudi tisk ne objavlja več nobenih senzacionalnih poročil o skrivnostni smrti Jana Masaryka, o tajnih stalinskih agentih prejšnjih let.

Skupno izjavo, ki so jo objavili v Bratislavi, tolmačijo eni kot zmago Prage, drugi kot zmago Moskve. Čas bo pokazal, kdo ima prav. Formalno je bila resolucija kompromis. Toda Moskva vse vztrajneje zahteva od Prage izpolnitev izjave, ki jo je Dubček podpisal v Bratislavi.

Brez dvoma bo položaj bolj jaseen po izrednem kongresu partije — ta se bo začel 9. septembra. Novi centralni komite bo imel 120 članov. Kar tri četrtine članov bo novih. Se pravi, da bo v starem komiteju le malo pristašev stare garde. Po neki anketi je Aleksander Dubček najbolj popularen med sedanjimi voditelji. Kar 85% anketirancev, in teh je bilo 40.000, je zanj. Večina anketirancev je mnenja, da je glavna naloga kongresa izvolitev novega centralnega komiteja!

Med bivanjem Tita v Pragi so manifestanti skandirali tudi gesla kot: vaše morje, naše morje. Zgodovina je povezala Jugoslavijo in Češkoslovaško. Zdaj se spet zavedamo, koliko imamo skupnega.

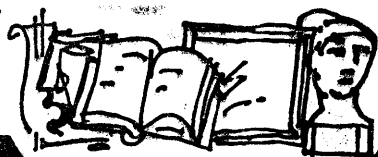
V vzhodni Evropi je zavel nov veter — veter sprememb. Jugoslavija je krenila na svojo pot pred dvajsetimi leti. Sledila ji je potem Romunija, resda precej previdno. Zdaj orjajo nove brazde na Češkoslovaškem.

Vendar, kakor pravi že naš pregovor: najboljša je srednja pot. Zato Praga stalno poudarja, da je prijateljstvo s Sovjetsko zvezo alfa in omega njene politike. Praga želi živeti v miru in harmoniji z vsemi, ki spoštujejo to, kar je pristno češko in slovaško.

MIRAN OGRIN

Obvestilo

Tovariši in tovarišice, ki želite potovati z avtobusi podjetja SAP na Rab in v Genars-Renici — 7. septembra t. l. — naj se obračajo neposredno na SAP, LJUBLJANA, TITOVA CESTA 33, kjer sprejemajo prijave še do 25. t. m.

KULTURA IN PROSVETA

Wilfred G. Burchett: Druga vstaja v Vietnamu

Nesrečna dežela, katere ime slišimo ali beremo skoraj vsak dan ne samo po enkrat, je že vrsto let v ospredju zanimanja svetovne javnosti. Dežela, ki se že skoraj sto let bojuje za to, da bi bila samostojna in da ne bi o njeni usodi odločali nekeje zunanji, njenih bogastev pa privajali tuji in domači bogataši, je vredna tudi pozornosti nas, Slovencev, naroda, ki je v preteklosti veliko pretrpel.

Z namenom, da bi naše ljudi seznanil z usodo dežele, ki je bila še pred dvajsetimi leti neznanja, neke na robu naše civilizacije, je zavod »Borec« za pred leti izdal knjigo o bitki za Dien Bien Phu. Da bi pa sliko o tej deželi dopolnil, je zdaj izšla knjiga »Druga vstaja v Vietnamu«. Pisec, po rodu Avstrijec, no poklicu pa novinar, živi v Moskvi. Za knjigo »Druga vstaja« je prejel mednarodno novinarsko nagrado. Napisal jo je potem, ko je več mesecev preživel med južnovietnamskimi boreci in se na kraju samem prepričal, kako in zakaj je prišlo

do upora proti Sajgoncem.

Brez odvečnega opisovanja mednarodnih zapletov, brez ideoloških opravičevanj nam Burchett niza dogodke za dogodom s svoje poti od severne meje Južnega Vietnama pa tja do sajgonskih predmestij. Govorijo ljudje, ki jih srečuje in ki pripadajo različnim svetovnim nazorom, poklicem, starosti, narodnostim in veram — od izobraženca-komunista do budističnega duhovnika, od borca do generala, od civiliziranega meščana do pripadnika primitivnega plemena iz džungle. Vsako srečanje in vsak dogodek pa govori o enem: Američani in Sajgonci ne bodo zmagali, ker ne morejo. Ne morejo uničiti večine ljudstva, ki se je uprlo ne zaradi hujšanja s severa in vojaške pomoči od tam, ampak zato, da bi si rešilo življenje pred pokoli, ki so blela senca ustaških grozodejstev proti Srbom leta 1941.

Knjiga pa je tudi učbenik za partizansko vojskovanje. Po tolikih letih vojne so si Vietnam-

ci zgradili tak sistem za partizansko vojno kot še nikoli nobeno ljudstvo.

Pa ni pisec opisoval samo vojne! V njegovi knjigi najdemo tudi obilo narodopisnih podatkov, močno zanimivih. Celo

to, kako je iskal jetija po prehodnih gorah ob kambaški meji, ko so prehodili komaj kilometer na dan zaradi prepadov in džungle in pri tem zvedeli od domačinov, da so jetija videvali in celo ujeli.

Delo je prevedel France Šušteršič, likovno pa opremil Miligov Dominko.

MP

Motivi iz NOB na šolskih zvezkih

V založbi »Partizanske knjige« je časopisno podjetje »Mariborski tisk« natisnilo 200.000 šolskih zvezkov, ki pomenijo prijetno novost na našem trgu. To so namreč običajni zvezki, le da jih svojevredne platnice napravijo mnogo bolj privlačne: na zunanjih straneh platnic so upodobljeni razni motivi iz NOB s komentarjem, notranji strani platnic pa sta opremljeni s črtovjem za vse podatke o učencu in vsebini učnega zvezka ter za urnik.

Partizanska bolnišnica Franja, ki je dobila ime po zdravniku dr. Franju Boju-Bidovec, zgovorno prča o veličini našega osvobodilnega boja in revolucije, o zavesti primorskega ljudstva ter o iznajdljivosti in potravnosti partizanskih zdravstvenih delavcev. V tesni soteski Pustice, nedaleč od Cerkega, so zgradili navidezno prostorišče za ranjence, ambulantni in operacijski sobani ter vsi potrebni približniki. Bolnišnica je bila tako skrita, da je sovražnik ni nikoli odkril. V njej so se zdravilo 522 ranjenih borec.

(Risba je delo akad. slikarja Doreta Klimentiča-Maja)

Prijetno je vzeti v roke zvezek, kakršne izdaja »Partizanska knjiga«: zaradi barvne fotografije ali umetniške reprodukcije na prvi in zadnji strani, pa tudi zaradi čvrstih in gladkih platnic. Platnice so lakirane in če se po njih polije črnilo, jih samo obrišeš, pa tudi umivati jih je mogoče. Prvi hip sem pomislil, koliko dražji je tak zvezek s trpežnimi platnicami. Ko pa sem vzel v roke svinčnik in izračunal, da pionirja stane zavijanje navadnega zvezka 16 starih dinarjev, mi je bilo jasno, da prodajna cena založnika 90 starih dinarjev za 40-listni zvezek ni visoka.

Novi zvezki »Partizanske knjige« mimo svoje praktičnosti pomenijo tudi pomemben učni pripomoček pri spoznavanju zgodovine NOB. Podjetje je doslej izdalo zvezke s štirimi različnimi motivi — bolnišnica »Franja«, Jajce, Sv. Urh in Postojnska jama — in z ustreznimi pojasnili. V celoti podjetje načrtuje izdajo sedmih zvezkov s fotografijami in reprodukcijami narodnih herojev, slovenskih književnikov, po katerih so dobile ime partizanske borbene enote, krajev, pomemb-

nih iz NOB, spomenikov NOB, partizanskih bolnišnic ter najpomembnejših partizanskih akcij in prizorišč velikih bitk. Torej bo na zvezkih 28 različnih motivov. Že ta raznolikost bo omogočala učencem tudi zabavo zbiranja zvezkov. Naj še omenim, da bodo pri »Partizanski knjigi« omenjenim serijam dodali še serije zvezkov z motivi in obrzci iz matematike in fizike ter motivi iz gospodarskih dejavnosti in glasbe.

»Partizanska knjiga« bo pri izdajanju zvezkov upoštevala tudi razne dogodke sedanjosti. Na primer: tik preden bo prišel na platno zadnji slovenski film »Kekec«, bo izdala motive iz tega filma. Že nekaj mesecev pred množičnim Pohodom po poteh partizanske Ljubljane bodo motivi na zvezkih spodbojali k udeležbi na tej prireditvi.

Z namenom, da bi dosegli kar najboljšo kakovost vsebine platnic novih zvezkov, »Partizanska knjiga« tesno sodeluje s pedagoško službo ter komisijo za razvijanje tradicij NOV pri RO ZZZB NOV Slovenije. »Zelim, da se pionirji tudi na ta način seznanjajo z NOB«, so mi povedali v podjetju. »Zato smo morali biti pri izboru motivov zelo previdni, kaj bomo ponudili učencem. Besedila k motivom pišejo najboljš poznavalci zgodovine NOB.«

Podoba NOB in revolucije je tako zaživela še na en prijeten način. Fotografija Jelenčevega žleba ali Paučkove bolnice, Janč ali poslednjega »Bijšča« Pohorskega bataljona bo dobrodošla vsakemu učencu. Poverjeniki, ki so že obiskali več šol in pokazali nove zvezke, so povedali, da so učitelji in profesorji prav tako tudi starši navdušeni nad zvezki. Ko se bo začela šola, bomo prisluhnili nasvetom učencev, kako te zvezke še izboljšati.

—žc—

Monografija »Jeka«

V oktobru tega leta bo izšla v založbi »Republike« iz Zagreba in »Partizanskih steza« iz Beograda obsežna monografija v dveh delih »JEKA«, ki bo posvečena življenju in političnemu delovanju komunistov v zaporih in kaznilihnicah.

Avtorja knjige sta Ljubiša Ristović in Savo Kržavac, predgovor je delo Edvarda Kardelja. Predsednik uredniškega odbora je Đuro Pucar-Stari, člani pa Jovan Veselinov, Ivan Maček, Rodoljub Čolaković, Pajo Gregorič, Lidija Sentjura, Čana Babović in drugi.

Knjigi sta razdeljeni na poglavja, ki so tematsko vezana drugo na drugo. V »Nastajanju Komunistične partije« so zabeleženi spomini Josipa Broza-Tita na oktobrsko revolucijo. O dogodkih iz življenja komunistov v letu 1921 bodo avtorji spregovorili v poglavju »Kraljevska policija ubija«. Posebno dragoceni podatki so tisti, ki govorijo o do sedaj malo znani beograjski »Glavnjači«. Ta zloglasni beograjski zapor je bil v letih fašistične okupacije znana mučilnica komunistov. Del be-

sedila je posvečen tudi likom šefov policije, agentov in jetniških biričev.

V drugem delu te monografije je tudi poglavje, ki je posvečeno zgodovinskim dnevom, ki sta jih Josip Broz in Moša Pijade preživela v lepoglavski kaznilihni. Druga poglavja so: »Barikade v celicah«, »Rdeča univerza«, »Ubijalski režim samice«, »Skupine«, »Rdeča pomoč« in »Svoboda«. Slednje je posvečeno znanemu begu komunistov iz mitroviške kazniline in njihovu odhodu v partizane.

Edvard Kardelj je v predgovoru med drugim zapisal: »...JEKA« bo omogočila mladi generaciji, da spozna življenje in boj znanih komunistov-zapornikov, kot so bili Spasoje Stejić, Lajoš Čaki, Moša Pijade, Otokar Keršovani, Ognjen Prica, Tone Tomšič, Stanko Paučević in mnogih tovarišev, ki so najlepša leta svoje mladosti preživeli v zakorih, kjer so se izkazali z nepopisno vztrajnostjo v boju, ki so ga spremljali ogromni napori in pripravljenost prispevati največje žrtve za zmago zgodovinskih ciljev delavskega razreda.«

Teksti monografije so dokumentirani z več ko 250 do sedaj še neobjavljenimi ali malo znanimi fotografijami in dokumenti iz boja in življenja zapornikov-komunistov.

Partizanska ljudska pesem

Tam na Pugled gori

Tam na Pugled gori, tam so bili boji.
Mimo pa koraka četa partizanov.
Vsi so čvrsti, zdravi, samo eden ranjen.
Ranjen mlo prosi: »Skopljite mi jama.
Puška na globoko, sabljo na široko.
Vanjo položite moje mrtvo trupla,
Zunaj pa pustite moje desno roko.
Vanjo položite moje zvesto puško.
Naj se puška joče, če se dekle noče.«

Dekle bi jokalo, če bi sirota znalo.
Puška zaropoe, dekle pa zajoče:
»Vstani ljubi, dragi, svobode žar se drami.«

Pesem je priredil Ludvik Kukavica po besedilu in napevu »Tam na karpatski gori, tam se ogenj žari«, ki so jo peli vojaki v I. svetovni vojni. Za zbor jo je priredil Janez Kuhar.

PRAVNA POSVETOVALNICA

Organizacija ZVVI Prevalje nam je poslala dopis s prošnjo za odgovor glede spremembe kategorije invalidnosti njihovega člana, vojaškega vojnega invalida. Leta 1958 je bil ta invalid ocenjen s 100-odstotno invalidnostjo, ker je postal bolan na pljučih in je izgubil eno ledvico. To oceno je imel ves čas do 9. 12. 1967, ko je bil na običajnem vsakoletnem pregledu. Komisija ga je takrat ocenila z 90-odstotno invalidnostjo, dasi se mu stanje ni prav nič izboljšalo in čuti še vedno iste težave. Tudi mlajši medtem ni postal. Odločba navaja dve navodili za ugotavljanje vojne invalidnosti. Ali ta dva člena res predvidevata zmanjšanje invalidnosti? Invalidu se zdi, da ocena ni bila pravilna. Zato sprašuje, kaj mu je storiti, da doseže spet prejšnjo kategorijo invalidnosti. V zasebnem pogovoru mu je specialist za pljučne bolezni dejal, da ni prav verjetno, da

bi se mu zdravstveno stanje toliko izboljšalo, da bi bilo upravičeno znižanje odstotka invalidnosti. Ali lahko invalid prosi za noven pregled? Kaj lahko ukrene? Na srpec je dopisno priložena odločba obline, ki jo je ta izdala v invalidski zadevi zgoraj omenjenega invalida in s katero se je

Znižanje kategorij invalidnosti

invalid uvrstil v III. skupino z 90-odstotno invalidnostjo. Prav iz te odločbe pa izhaja, da navedbo v dopisu organizacije ZVVI niso povsem točne in da je zadeva vendarle nekoliko drugačna, kot jo prikazujejo prošlee sam in invalidska organizacija. Gre sicer za majhne netočnosti, ki pa so vendarle bistvene.

Res je sicer, da invalid od leta 1958 ni postal mlajši. Gre pa vendar za bolezenskega invalida, sta-

nje bolezn, posebno take, za katero boljše omenjeni invalid, pa se lahko spreminja. Zlasti pljučne bolezni so danes bolj ozdravljive kot nekoč in verjetno je, da se je invalidu zdravstveno stanje res izboljšalo. Predvsem pa je treba vedeti, da je bila 100-odstotna invalidnost ugotovljena in priznana samo začasno, ne pa za stalno. To pa je bistvena razlika. Omenjenemu invalidu je bila 100-odstotna invalidnost priznana le do 31. decembra 1967 zaradi obolenja pljuč in odstranitve ledvice. Invalid to-

validnostjo, in to za čas do 31. decembra 1969. Tudi sedanja ugotovitev zdravniške komisije ni dokončna in mu je svojstvo 90-odstotnega invalida priznalo spet samo začasno, za dobo dveh let. Po izteku tega roka pa bo moral invalid spet na ponoven zdravniški pregled zaradi nove ocenitve stopnje invalidnosti.

Ni torej važno, ali predvidevajo citirani členi možnost zmanjšanja invalidnosti. Bistveno je pač to, da je bil invalid le začasno ocenjen s 100-odstotno invalidnostjo, ker njegov bolezenski proces očitno ni bil končan, naknadno pa z nižjim odstotkom, ker se mu je pač stanje spremenilo. Čez dve leti bo njegovo stanje lahko spet boljše ali pa slabše. Od takratne ocenitve zdravniške komisije pa bo spet odvisen odstotek njegove invalidnosti.

Če zoper odločbo ni bilo pritožbe, potem pa upravni organ za invalidske zadeve sedaj že ne bo dovolil ponovnega pregleda. Ta je možen le, če se stanje medtem poslabša, kar pa mora invalid s svojega vloaga že izkazati kot verjetno.

PREOBRAT V VOJNI NA BALKANU

Te dni je izšla pri zavodu »Borec« knjiga VOJNA NA BALKANU, memoarsko delo g. Fitzroya Macleana, ki je bil od l. 1943 do konca vojne vodja britanske vojaške misije v Jugoslaviji. Knjiga bo nedvomno zbudila zanimanje vsakogar, ki se zanima za zgodovino vstaje jugoslovanskih narodov, zlasti pa same udeležence vstaje. — Iz te knjige, ki jo je prevedel Marko Selan, objavljamo odlomek, v katerem avtor pripoveduje, kako je poročal o Jugoslaviji Churchill in kaj se je pogovarjal s kraljem Petrom, ki mu je takrat praktično že odklenkalo.

V Aleksandriji, kjer smo pristali drugo jutro ob zori, je bilo za nas vse nared. Partizanom je bila dodeljena prijazna vila. Ko smo se zapeljali skozi vrtna vrata, smo opazili stražo iz strelske brigade, ki nam je izkazala častni pozdrav. Rešilni voz je brž odpeljal oba ranjenca v bolnišnico. V vsem tem sem prepoznal roko svojih starih prijateljev Marka Chapmana Walkerja, najbolj učinkovitega vojaškega pomočnika vrhovnega komandanta, in Hermione Ranfurly, njegove osebne tajnice.

Da bi izvlekli drobce bombe iz Milojvega čez in čez brazgotinastega telesa, je bila potrebna operacija, in minilo bo nekaj dni, preden bo sposoben za kakršnokoli delo. Tudi Vlatko je očitno potreboval nekaj časa, da si opomore od pretresov in tegob zadnjih nekaj dni ter od nenadnega padca v civilizacijo po dolgih mesecih in letih gverilkega življenja. Pustil sem ju, da se vživljata v novo okolje, in odšel v Kairo poročat. Billa Deakina sem vzel s seboj.

V Kairu je šumelo kot v panju. Navzlic najbolj skrbnim varnostnim ukrepom so vsi vedeli, da sta v mestu g. Churchill in predsednik Združenih držav. Prispela sta pred nekaj dnevi iz Teherana, kjer sta, sodeč po časopisnih poročilih, konferirala z maršalom Stalinom. Kazalo je, da se zdaj pripravljata nova konferenca, na kateri naj bi bil navzoč tudi generalissimo Čangkajšek. Vse mesto je bilo preplavljeno z visokimi uradniki, admirali, generali in letalskimi maršali. Bilo je videti, kot da je tam vse Whitehall. Če se nam ne posreči razčistiti našega problema zdaj, ga ne bomo nikoli.

Predvsem je bilo treba priti do premiera. Našli smo ga v neki vili v bližini piramid, kjer se je nastanil. Ko smo prišli, je bil v postelji in kadil cigaro. Obleden je bil v izvezeno domačo haljo. Začel je s tem, da nam je povedal nekaj anekdot s teheranske konference in o svojem srečanju s Stalinom. Konferenca je morala biti uspešna.

Potem me je vprašal, ali sem nosil kilt, ko sem skočil iz letala. Po tem obetajočim začetku smo se spustili v splošen razgovor o položaju v Jugoslaviji. Prebral je bil moje poročilo: v njegovi luči ter v luči drugih dostopnih informacij se je pogovarjal o jugoslovanskem vprašanju v Teheranu s Stalinom in Rooseveltom. Rezultat teh razgovorov je bila odločitev, da dajo partizanom vso pomoč.

Preostalo je še vprašanje četnikov generala Mihajloviča, katerim smo dotlej dajali precej več pomoči kot partizanom in pri katerih je bila še vedno akreditirana britanska vojaška misija. Očitno so številni viri in še zlasti poročila britanskih oficirjev pri četniških enotah

je bila videti dovolj fair ponudba.

G. Churchill se sem opozoril še na druge točke iz svojega poročila, namreč, da bodo po moji oceni partizani po vojni odločilni politični faktor v Jugoslaviji, če jim mi pomagamo ali ne, in drugič, da so Tito in drugi voditelji gibanja odkriti in priznani komunisti; sistem, ki ga bodo uveljavili, bo neizogibno sistem sovjetskega tipa in po vsej verjetnosti močno usmerjen k Sovjetski zvezi.

Premierov odgovor me je rešil vseh dvomov.

»Ali nameravate po vojni živeti v Jugoslaviji?« je vprašal.

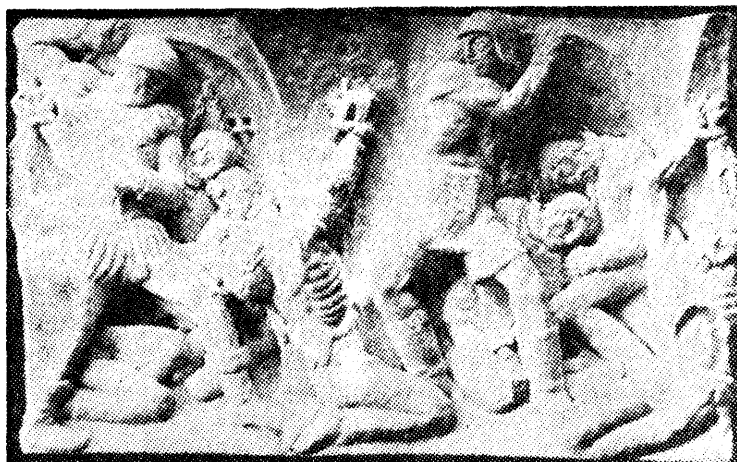
»Ne, sir,« sem odvrnil.

»Jaz tudi ne,« je dejal. »In ker je tako, bo tem bolje, čim manj se bova brigala za obliko vladavine, ki jo hočeta postaviti. O tem naj odločijo sami. Nas zanima samo to, kdo izmed njih dela Nemcem več škode.«

Ko sem kasneje razmišljal o najinem razgovoru, sem prišel do sklepa, da je bila ta odločitev pravilna. Leta 1943 je prišlo v vojno do preobrata, toda do tedaj nikakor še ni bilo tako jasno razvidno, kot je danes. V Italiji so bile naše armade še južno od Rima in so le počasi napredovale. Izkrcaje v Normandiji je bilo šele daljni načrt. Na vzhodni fronti so stali Nemci še na pragu Leningrada in Moskve. Ameriški vojni napori so se komaj začeli stopnjevati. Japonci na Daljnem vzhodu še niso bili premagani. Če smo si hoteli zagotoviti končno zmago, ne da bi po nepotrebnem podaljševali prelivanje krvi in razdejavanje, nismo smeli zanemarjati prav nobenega možnega zaveznika. Leta 1941, ko smo bili osamljeni, smo hvaležno sprejeli za zaveznika Rusijo, ne da bi preveč natančno proučevali njen politični sistem ali okoliščine, zaradi katerih se je v vojni znašla na naši strani. Še več, počeli smo prav vse, kar je bilo v naših močeh, da bi okrepili njeno vojaško moč. Če je torej obveljala ta velika načelna odločitev, bi bilo zdaj odklanjanje pomoči jugoslovanskim partizanom iz ideoloških razlogov komaj še logično. Razen tega bi bilo — ne glede na razloge — zelo težko zagovarjati tako odločitev, kajti to bi pomenilo, da zaradi nekega daljnosežnega političnega računa puščamo na cedilu hrabre ljudi,

ki se — ne glede na motive — vendarle dobro in uspešno bore na naši strani v zagriženem boju proti skupnemu sovražniku. Če pa gledamo daleč naprej, se je mimo tega zdelo čisto verjetno, da bo na koncu morda nacionalizem zmagal nad komunizmom. Na Balkanu so se zgodile še bolj čudne reči.

Toda nekaj je še vedno motilo g. Churchilla. Leta 1941, po sporazumu kneza Pavla z Nemci, je jugoslovanski kralj Peter, tedaj še mladoleten, načeloval udaru, ki je strmoglavil regenta in njegovo vladno ter potisnil državo v vojno na strani Velike Britanije, ki se je v tistem času sama bojevala proti silam Osi. Ko sta potem nemška invazija

TINE KOS: IZ CIKLA MATIJA GUBEČ

in okupacija prisilili kralja k begu, se je zatekel v Veliko Britanijo, kjer je ustanovil begunsko vladu. Ta vlada je že od vsega začetka stala za Mihajlovičem in kazala ustrezno sovražnost proti Titu, v katerem je videla nevarnega revolucionarnega parvenija.

Britanska vlada se je sedaj znašla v mučnem položaju. Realno je bila v določeni smeri

obvezana do kralja Petra, ki je v uri stiske združil svojo usodo z usodo Velike Britanije, politično pa do njegove vlade, s katero je bila v diplomatskih odnosih. In zdaj je nameravala navezati vojaške stike s partizani, katere sta tako kralj kot vlada gledala z odporom in mržnjo — partizani pa so jima bili pripravljeni ta čustva vrniti.

Kralj Peter se je malo pred tem preselil v Kairo, teoretično zato, da bi bil bliže Jugoslaviji. Sodili smo, da bi bilo koristno, če bi medtem, ko sem bil v Kairu, obiskal kralja in mu iz prve roke poročal o položaju v Jugoslaviji. Torej smo naredili tako, da smo kosili skupaj s kraljem in s Ralphom Stevensonom, ki je bil tačas akreditiran kot britanski ambasador pri jugoslovanski begunski vladi.

Videl sem, da je kralj Peter prijazen mlad mož, najbolj srečen, če se lahko pogovarja o avtomobilih in letalih, pa tudi — to lahko rečem zagotovo — iskreno zavzet za usodo svoje nesrečne dežele in ljudstva. Vprašal me je, kaj menijo o njem partizani in drugi Jugoslovani, ki sem jih srečal. Po-

vedal sem mu, da jih je zvejevoljilo nekaj razglasov, ki jih je v njegovem imenu prenašal radio, s katerimi so obsojeni njihovi voditelji na smrt kot izdajalci. Mimo tega pa se ne zanimajo dosti zanj. Njegov način življenja jim daje preveč misliti. Potem me je vprašal, kakšne možnosti ima po mojem mnenju, da dobi po vojni svoj prestol nazaj. Odvrnil sem, da

Filmska družba za propagando neonacizma v Nemčiji

V Münchnu, glavnem mestu Bavarske, je bila pred kratkim ustanovljena filmska družba »National-film GMBH«, ki je — po izjavah njenih ustanoviteljev — prevzela nalogo, da na filmskem platnu zabeleži »podvige« wehrmacha v času druge svetovne vojne. — Prvi film, ki ga bodo posneli, bo spregovoril o znanem nemškem letalcu Rudelu.

prav nobenih, razen če bi se na neki način vrnil in se udeležil osvobodilne vojne z ramo ob rami s svojim ljudstvom, kot je to storil njegov oče v pretekli vojni. Sicer bo prepad med njim in ljudstvom preširok. Preveč so prestali, preveč so doživeli, da bi se kdajkoli pustili vladati kralju, ki je, čeprav ne po svoji krivdi, prebil večino vojnih let v Londonu ali Kairu.

Kralj Peter me je pozorno poslušal. »Zelzel bi,« je odvrnil ob slovesu, »da bi bilo to odvisno samo od mene.«

Odločitev, da damo partizanom vso pomoč, ki jo zmoremo, je ustvarila nov in čvrst temelj za vojaške razgovore, ki smo jih začeli v Aleksandriji. Obsegali so dolgo vrsto zadev. Letalski maršal Sholt Douglas, vrhovni poveljnik letalstva, je obljubil, da bo opremil in izšolal jugoslovansko lovsko eskadriljo, general Wilson pa tankovski odred. Admiral Willis je prevzel obveznost, da najde nekaj lahkih plovilnih enot, ki naj bi tvorile jedro partizanske mornarice, poleg britanskih pomorskih sil, ki naj bi, kot je bilo sklenjeno, operirale ob dalmatinski obali.

Toda to so bili načrti za daljši rok in so se nanašali na mnogo kasnejšo fazo vojne. V obstoječih razmerah namreč očitno ni bilo niti misliti na to, da bi poslali bodisi tanke bodisi letala, ki bi operirala iz oporišča na jugoslovanskem ozemlju; dokaj časa bi tudi trajalo, da bi našli za ta namen pripravne ljudi, jih spravili iz Jugoslavije in izvežbali v Italiji ali Severni Afriki. Najpomembnejše zadeve, o katerih smo se pogovarili v Aleksandriji, so bila dejansko zgočena vprašanja oskrbovanja iz zraka ter letalska podpora, ker je eno in drugo neposredno zadevalo trenutni potek operacij na tistem področju, ki se je začelo imenovati jugoslovanska fronta.

Odločitve, ki smo jih sprejeli o teh vprašanjih, so imele neposreden in daljnosežen pomen. V prvi vrsti smo sklenili, da bistveno povečamo delež materiala za partizane, in kar je bilo prav tako važno, število letal, ki naj bi bila na razpolago za odmetavanje pošiljk. Delovala naj bi z letališč v južni Italiji, glavno oskrbovalno oporišče naj bi bilo v Bariju. Potrjeno je bilo tudi, da se moja mislija poveča in da se določeno število britanskih oficirjev pod mojim poveljstvom spusti h glavnim partizanskim enotam po vsej Jugoslaviji. Njihova osnovna naloga bi bila, da organizirajo oskrbo, toda med njimi naj bi bilo tudi nekaj tehničnih svetovalcev in instruktorjev.

* Ulica z vladnimi palačami v Londonu. Od tod, v prenesenem pomenu, britansko predsedstvo vlade. (Op. prev.)

** Moško krilo, del škotske narodne noše. (Op. prev.)

IMELI SMO LJUDI ...

DOVILJAN BEMBIČ

začel ukvarjati s kmetovanjem na očetovem posestvu.

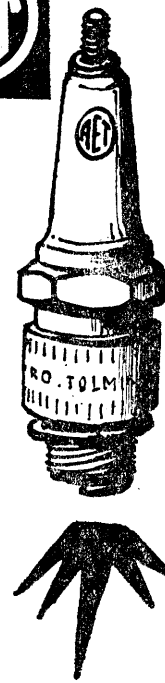
Pokojnik je užival med ljudstvom glas borca za človeške pravice, zato se je udeležil njegovega pogreba mnogo ljudi, tako sovaščanov kot tudi okolišanih. ZB MAREZIGA pa mu je poklonilo na grob v eni od njegovih hiš v Kairu.

FRANC VERDEV

V vasi Studence 61 pri Zalcu je v 57. letu starosti preminil Franc Verdev, 80%-ni vojaški vojni invalid, borec Tomšičeve brigade. Mnogi domačini in drugi znanci so ga pospremili na njegovi zadnji poti in mu s tem izrazili priznanje za njegovo nesebično delo za cilje NOB. — Tovariš Verdev si je že v rani mladosti moral sam služiti kruh. Zelzel je postati mesar, pa mu ni bilo dano. Izbratnja je vojna in vsa njegova družina je prišla sodelovati z NOB. Ko je leta 1944 prišla na Štajersko 14. divizija, se je priključil borcev Tomšičeve brigade in ostal v njej do osvoboditve. Dva brata tovariša Franca sta bila v partizanih, mati ter dve sestri pa v nemškem koncentracijskem taborišču.

Po vojni je tovariš Franc še nekaj časa hodil na delo v Zalec, nato pa sta ga bolezen in invalidnost priklenili na dom.

AVTOELEKTRO TOLMIN

zagraduje kupce svojih vtičnih svečk Informacij: Iobite v vseh prodajalnah avtomateriala

»TIGR« IN NOB

»Borba slovenskega in hrvaškega ljudstva v Julijski krajini ni sedaj samo borba zatirane jugoslovanske manjšine v Italiji, tudi ne samo borba potlačenega našega delovnega ljudstva skupaj z italijanskimi delovnimi množicami proti velekapitalističnemu sistemu italijanskega fašizma, ampak je postala zaradi splošnega razvoja svetovne mednarodne situacije in borbe fašističnega velekapitala v svetu tudi del borbe svetovnih protifašističnih sil proti fašizmu vseh vrst, ki prinašajo vojno in oboroževanje ter odvzemajo kruh in svobodo narodom.«

(SVOBODA — glasilo rev. org. Julijske krajine, leto IX, šte. 13 — 1936)

Orator
najboljša ta hip!

utrdili vtis, ki sem ga dobil tudi sam, namreč, da je general Mihajlovič zadnji čas počenjal vse kaj drugega, kot pa se hrabro upiral Nemcem; da je disciplina v njegovih četah slaba ter da mnogo njegovih komandantov bolj ali manj odkrito sodeluje s sovražnikom. Skratka, njegov prispevek zavezniški stvari je zdaj majhen ali enak ničli, tiiste operacije, ki jih izvaja, pa so povečini plod prizadevanj maloštevilnih britanskih oficirjev, ki so pri četniških enotah. Sprito takih okoliščin je bil sprejet predlog, da Mihajloviču ponudimo poslednjo priložnost. Prek britanske misije v njegovem glavnem štabu naj bi zahtevali, da vrže v zrak neki most na železniški progi Beograd—Solun, ki je imel velik strateški pomen. Če te operacije ne bi opravil do določenega datuma, bi umaknili našo misijo in četnikom ustavili pomoč. To

Stiriletno krvave vojne vihr (1914—1918) je bilo konec. Ljudi na Primorskem je spreletel občutek svobode; upali so, da je prišel čas združitve z drugimi jugoslovanskimi narodi, za kar so si prizadevali že desetletja in desetletja. A zgodilo se je drugače: v Istro in Slovensko primorje so vkorakale italijanske čete.

V Italiji je prišel na oblast fašizem. In ta se je najprej znesel nad našimi ljudmi. Druga za drugo so v naslednjih letih umirale slovenske in hrvaške kulturne in tudi gospodarske ustanove. Mladina je to najprej občutila. Ker se javno ni mogla več shajati, je prirejala izlete v naravo, v gore — in ti izleti so postajali prave narodnostne kulturno-sportne manifestacije. V njih so bili začetki protifašističnega odpora. Sredi dvajsetih let (1927) se je iz teh spontanit shodov v naravi rodila organizacija, ta naj bi opozorila Evropo na fašistično nasilje, ki ga je moralo prenašati ljudstvo Istre in Slovenskega primorja. Organizacija sprva ni imela imena. Nato pa, ko se je bolj in bolj čutil njen program, so jo imenovali TIGR (T-rst, I-stra, G-orica, E-eka). Ime TIGR je predlagal prof. Filip Perić, urednik »Edinosti«. Akademski slikar Ljubo Ravnikar, ki si je zamislil naslovno stran »Svobode«, pa je večkrat narisal tigra, ki trga verigo. In »Svoboda« je poslej izhajala kot redno, seveda ilegalno glasilo TIGR enajst let.

Središnji cilj organizacije je tedaj bil boj proti fašizmu in priključitev cele Julijske krajine k Jugoslaviji.

TIGR se je potem hitro organizacijsko utrjeval, toliko hitreje,

ker je bil fašistični teror vsak dan hušji. Aretacije in konfinacije ljudi, najzavednejših domoljubov, so bile na dnevnem redu tako rekoč vsak dan. Zato je bilo nujno, da se delovanje organizacije postavi na kar se da komparativno podlago. Temu so odpomogli z vzpostavitvijo mreže trojk (trojka je bila osnovna akcijska celica), ki se med seboj praviloma niso smele poznati. Povezava med trojkami pa je bila nevidna, a vendarle dovolj učinkovita.

Sledila je vrsta uspešnih akcij: napadi na potujočevalne fašistične ustanove (fašistični otroški vrtili, šole), napadi na posamezne fašistične funkcionarje, po obširni publiciteti pa je v javnosti najbolj odjeknil napad na strupeni fašistični list »Il Popolo di Trieste«. Fašistična policija je nazadnje spoznala, da gre za organizirano akcijo, razkrila posamezne dele akcijske mreže in izredno ostro ukrepala. Posebno fašistično sodišče je na treh procesih v treh zaporednih letih obsodilo vrsto slovenskih in hrvaških rodoljubov, 17. oktobra 1929 je bil v Puči obsodjen na smrt in ustreljen Vladimir Gortan, širini njegovim tovaršim na so prisodili po trideset let zaporu, 6. septembra 1930 na so fašisti v Bazovici ustrelili Bidovec, Valentič, Marušič in Milčič, ki jih je obsodilo posebno sodišče v Trstu. Dvanajst njihovih tovaršev pa je bilo obsodjenih na zaporne kazni od devet do trideset let. Teža kazni v prvem in drugem primeru brez dvoma priča o pomembni aktivnosti TIGR na eni strani in o krvočnosti italijanskega fašizma na drugi.

Kakor so ti dogodki pretresli ljudstvo Julijske krajine in tudi iz-

redno močno odjeknili v svetovni javnosti, revolucionarnega duha niso mogli udusi. TIGR si je hitro opomogel. Prav v vrhu odporne organizacije se je pojavilo ime Danila Zelena.

II.

Danilo Zelen, doma iz Senožet pri Postojni, je živel že nekaj časa kot emigrant v Jugoslaviji. Bil je eden izmed desetdesetih emigrantov, ki so se zaradi fašističnega nasilja umaknili iz Julijske krajine. Skozi snežniške gozdove pa je prihajal ilegalno čez mejo in marsikatera pobuda za akcijo je bila poslej v njegovih rokah.

Protifašistično gibanje v Julijski krajini pa je v novih razmerah dobivalo vedno bolj novo in jasnejšo orientacijo. Ti premiki so bili v prvi vrsti pogojeni s težavami, ki jih je prinesla svetovna gospodarska kriza, ta pa je močno prizadela tudi delavca in kmeta na Primorskem in v Istri. Socialno vprašanje je zato sililo bolj in bolj v ospredje. Se zatisli, ker je bila fašistična raznarodovalna politika izredno dobro premišljena. Milanski fašistični list »Il Secolo — La sera« je prvega januarja 1931 zapisal:

»Povsod v obmejni coni je za ugodno ceno, često pa tudi globoko pod ceno, mogoče kupiti polja, vinograde, travnike in hiše, ki jih domačini prodajajo, da bi lahko emigrirali v Argentino ali Brazilijo z upanjem, da tam začnejo živeti znova. Ti ljudje govorijo slovenska narečja in mi nimamo nikakršnega interesa, da bi jih zadrževali na vratih in pragu Italije, tam, kjer lahko naselimo prebivalce gorskih predelov Carnie in Cadore, in tiste iz okolice Firence, kjer vlada preobljudenost.«

Poseben komentar k temu očitno ni potreben.

V začetku leta 1936 je vodstvo TIGR prek pokojnega Ivana Regenta, uglednega kulturnega in političnega delavca v Trstu in na Primorskem, navezalo stike s KPI. Med organizacijama je prišlo do akcijske enotnosti. Iz sporazuma o skupnem nastopanju v Julijski krajini, ki ga je objavila komunistična revija »Stato operaio« (št. 2-1936) pa je razvidno, da sta se KPI in TIGR (v sporazumu — movimento nazionale rivoluzionario sloveno e kroato) sporazumela o naslednjem:

KPI se bo zavzemala za samoodlobo s pravico do odcepitve Julijske krajine od Italije, delovala bo s slovenskim in hrvaškim ljudstvom v Julijski krajini proti gospodarskemu in nacionalnemu zatiranju, TIGR pa je soglašal z vključitvijo v enotno akcijo delavskih mas za zlobojanje življenjskih razmer in se odločil za sodelovanje s komunistično partijo kot partijo delavskega razreda v boju italijanskega naroda za zlobo fašistične diktature. Sporazum je poleg tega potrdil popolno organizacijsko in načelno avtonomijo obeh podpisnikov in osnovno vodilo: zajeti je treba široko ljudsko množico v Julijski krajini, jih mobilizirati in usmeriti v akcijo, s čimer naj pride do široke ljudske fronte.

Sporazum je bil podpisan v Parizu meseca julija 1936. Podpisal pa so ga za TIGR: Zelen, Reje in Godnič, za KPI pa: Grieco, Gennaro in Visintin.

Videti je, da je bil tak sporazum mogoč, ker se je TIGR na eni strani odrekel nekaterim starim akcijskim metodam, ki jih je KPI označevala kot anarhični terorizem. KPI na drugi strani pa je tisti čas postala bolj

ugledna med množicami v Julijski krajini tudi sprito njenega zavzemanja za pravice do samoodlobobe ljudstev in narodov.

Nova orientacija TIGR je jasno razvidna tudi v njegovem tisku. »Svoboda« je v jeseni 1936. leta dočelo zapisala in podprla program organizacije: »Proti fašizmu za svobodno demokracijo, proti zatiranju narodov za njihovo samoodlobo, proti izkoriščanju in lakoti za kruh in socialno pravičnost, proti vojni za mir in bratstvo med narodi. Vsi smo borci za iste ideje, za iste pravice, vojskaki smo velikanske svetovne armade, ki se bori proti fašizmu.«

In ko na drugem mestu daje vso podporo »protifašističnim silam v Španiji, ki vodijo borbo na življenje in smrt, zaključijo s pozivi: »Za socialno enakopravnost!« — »Za svobodo in popolno politično in gospodarsko enotnost!« — »Naj živi revolucionarna borba slovenskega in hrvaškega ljudstva v Julijski krajini!«

Po tem sporazumu je tekla skupna akcija vse do leta 1940. Na podoban način in na podobnih osnovah pa so v letu pred II. svetovno vojno nastajale tudi vezi med TIGR in KPJ oziroma KPS. Priprava množice delavcev in kmetov Julijske krajine na splošen odpor in upor, ki se je kazala v prenašanju in širjenju antifašistične literature, v zbiranju in skladiščenju orožja za čas, ki bo ugoden za obračun in ki so ga vsi že slutili, določeno kaže na to.

ALOJZ ZIDAN

(Nadaljevanje prihodnjim)

Esesovec Skorzeny zopet v ospredju

Bivši esesovski vodja Otto Skorzeny živi že od konca vojne v Madridu kot ugleden trgovec. Skorzeny je bil Hitlerjev najljubši esesovski oficir, zato mu je poveril številne posebne naloge. Siaven je postal leta 1943, ko je še z nekaterimi drugimi esesovci rešil Mussolinija iz ujetništva in ga prepeljal v Severno Italijo.

Zadnje tedne pa se svetovni tisk ponovno bavi s Skorzenyem. Vzpostavil je namreč privatni zračni most do Blafre za dobavljanje vojaške pomoči. Stari specialist za sabotaže, umore in diverzije se sedaj — mimogrede — zopet bavi z vojno igro in pri tem uporablja svoje bogate izkušnje.

Skorzeny se je že kot mladenič na Dunaju vključil v Hitlerjevo stranko. Zato so ga v Nemčiji še posebej vzgajali in je pridobljene izkušnje prvič uporabljal v borbah proti delavcem.

kot izvedenec imel vodilno vlogo pri zasedbi avstrijskih ministrstev. Skupaj z esesovskima voditeljema Kaltenbrunnerjem in Eichmannom je organiziral zasledovanje in uničenje avstrijskih Židov. Dne 11. novembra 1938 je v tako imenovani »kristalni noči« vodil uničevanje in požiganje vseh židovskih sinagog. Toda vse to so bila šele vajenska leta tega morilskega strokovnjaka.

Z začetkom druge svetovne vojne je Skorzeny dobil širše delovno torišče. Na čelu svoje posebne skupine se je pojavljal na vseh ozemljih, ki so jih zasedli Nemci. Njegova skupina je imela svoja letala, najmodernejše posebno orožje in je organizirala provokacije, sabotaže in morila na tekočem traku. Nič čudnega, da je zato postal Skorzeny eden Hitlerjevih ljubljencev, ki ga je z odlikovanji kar zasipal. Le redko so ga med vojno videli v njegovi luksuzni vili na Dunaju, ki je prej bila last ene od njegovih žrtev.

Skorzeny je bil član tistega ozkega kroga esesovskih voditeljev, ki jim je bila poverjena naloga del naropane denarja nalagati na tajne račune v tujini. Po koncu vojne se je naselil v Madridu in začel nastopati kot bogat trgovec. Velikopotezno je financiral neonacistične skupine po vsej Evropi. Tudi sedaj velja Skorzeny za sposobnega trgovca in podpornika zahodnonemške NPD. K Skorzenyevim podjetjem sodijo »Carlbergfunds« na Švedskem, »Fermidex« v Švici in druga, ki imajo tesne zveze s teroristi OAS, italijanskimi neofašisti, z južnoafriškimi rasisti ter neonacisti v Nemčiji in Avstriji. Otto Skorzeny je ostal zvest svoji preteklosti.

Johann Müller, Dunaj

V juliju 1934 je Skorzeny že vodil skupino teroristov, ki je poskušala na Dunaju izvesti preobrat in je nasilno umorila zveznega kanclerja dr. E. Dollfusa. Ko so nacisti leta 1938 zasedli Avstrijo, je Skorzeny

KUPUJTE SAMO URADNO KONTROLIRANE
ZLATE IZDELKE

SOCIETA

"DARWIL"

GENERALNO SVICARSKO ZASTOPSTVO
TRST, Piazza S. Antonio Nuovo 4/I-II

• NUDI PO SVETOVNIH KONKURENCNIH CENAH
NAJVEČJO IZBIRO ZLATEGA NAKITA V EVROPI
iz 14, 18 in 22-karatnega uradno KONTROLIRANEGA
zlata.

• PRODAJA S POSEBNO GARANCIJO!

• NA ZALOGI VEDNO PREKO 600 MODELOV UR
DARWIL in ARETTA.

Ure znamke Darwil in Aretta lahko nabavite tudi v specializiranih trgovinah in veleblagovnicah v Jugoslaviji.

SERVISI za vzdrževanje so organizirani v vseh večjih mestih v Jugoslaviji.

Taborniki »OTOKA« prevzemajo tradicije NOB

Blizu naselja Kokarje so si taborniki partizanskega odreda »Otok« iz Celja postavili naselje platnenih hiš. Kar nad dvajset vzorno urejenih šotorov in drugi objekti omogočajo, da je življenje in delo v tem taborišču res živahno in prijetno. Odred je pripravil tridnevni pohod po poteh 14. divizije NOV in pohorskih partizanov, razen tega so sodelovali pri odkritju spominske plošče na Tolstem vrhu padlemu komandantu Bračičeve brigade Milenku Kneževiću. Pohoda, ki je bil

namenjen še osrednji proslavi 25-letnice ustanovitve Bračičeve brigade v Slov. Konjicah, se je udeležilo 50 mladih tabornikov. Tako so zopet doživeli lepe dni v obujanju spominov na junaške boje naših partizanov.

Pripadniki taborniškega odreda »Otok« so doživeli lepo presenečenje, ko jih je obiskal predsednik republiškega odbora Zveze združenj borcev NOV Franc Leskošek-Luka, ki je pohvalil delovanje tega odreda ter življenje v taborišču in pri-

zadevanje taborniške organizacije sploh. Poudaril je, da je taborniška organizacija tista, ki največ dela med mladino pri obujanju in utrjevanju spominov na napore naših narodov v času NOB.

Taborniki tega odreda so obiskali še partizanske Dobrovlje in se tudi tam posebej na Čreti, seznanili z izredno težkimi boji partizanskih enot. Zelo zanimiva sta bila tudi pohod na Mozirsko planino in tabornjenje v Logarski dolini.

R. U.

• Nasvet kandidatov za mesto finančnega ministra... Britanski minister za finance je dejal, ko je branil v parlamentu ostre ukrepe za pobijanje krize, ki so izzvali v javnosti hudo nejevoljo: »Minister za finance, ki mu je do priljubljenosti, naj se raje ne odloči za tako delo!«

• Prepolni predali. Po Glasu Podrinja, ki izhaja v Sabcu, posnemamo: Na nedavni seji občinskega sindikalnega sveta v Sabcu so sprejeli obsežen program dela v predkongresni aktivnosti. »Samo, da ne bi ta program običal v predalih predsednikov in tajnikov sindikalnih podružnic, kakor se je zgodilo s številnimi dosedanjimi sklepi!« je menil nekdo, ki se je udeležil razpravljanja. »Ne bojte se, vsi njihovi predali so že prepolni!« ga je potolažil nekdo drug. Lahko torej pričakujemo živahnijo aktivnost sindikalnih podružnic!

• Preprosto — soznačnica za nepravico... Zahodnonemški minister za finance Strauss se takole brani pred očitki, da so davčni zakoni prezapleteni: »Kotlikor bolj je davčna zakonodaja preprostejša, toliko bolj je nepravilna.«

Se eno uspešno zdravilo zoper infarkt. Na nekem nedavnem simpoziju v Rimu je nekaj italijanskih kardiologov (zdravnikov za srčne bolezni in bolezni ožilja) menilo, da je eden glavnih vzrokov zvišanega krvnega pritiska in nekaterih srčnih obolenj — predobra vzgoja... Civilizirani ljudje bi podaljšali svoje življenje, če bi, ko se jim primeri kaj neprijetnega — ko kot dobro vzgojeni ljudje molčijo ali se celo vladno smehljajo — dali duška nerazpokoženju. Najboljše zavarovanje zoper infarkt je: protestirati, besneti, kričati — pravijo ti zdravniki. In to zdravilo niti ni tako drago... Našemu zdravstvenemu zavarovanju bi bilo kar dobrodošlo! Utegnilo pa bi pripeljati kakega takega besneča v — zapori!

Druga stran medalje... Na mednarodnem zborovanju znanstvenikov v Londonu je rekel predsednik zborovanja v pozdravnem govoru: »Mi znanstveniki imamo čedalje več razlogov, da se bojimo znanstvenih izumov.«

Drago neznanje... Britanski premier Harold Wilson je rekel na banketu prosvetnih delavcev: »Ne smemo pozabiti, da je neznanje edina stvar na svetu, ki je dražja od izobraževanja.«

Sodobna razlaga pojma senilnosti (starčevske oslabelosti). Zahodnonemški minister Georg August Zinn je dejal o svojih vtisih po pogajanjih s študenti: »Današnja mladina trdi, da je vsakdo, ki ni revolucionaren, senilen.«

Zal ni zanesljive pregrade! Tudi v Veliki Britaniji je prišlo do ponavljajočih se protivladnih demonstracij. Premier Wilson je takole odgovoril na pripombe nekaterih, da spodbujajo demonstrante francoski in nemški demonstranti: »Ne moremo se osamiti pred nevarnimi tendencami, razvijajočimi se onkraj preliva, ki nas ločuje od evropske celine, že zgolj zaradi tega, ker smo prepričani, da je ta preliv mnogo širši, kot je v resnici.«

PIŠE:
ANA KUCELJ

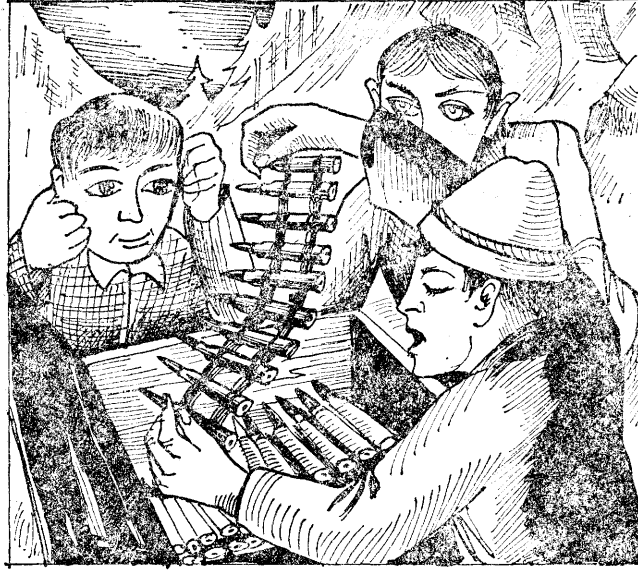
JANEZOVA ČETA
PIŠE:
J. RAVNIK

7. Ponoči se je vrnil Brinarjev Jože in zjutraj zaskrbljenim vaščanom povedal, da so jugoslovanski vojaki morali položiti orožje. Mnoge so ujeli Nemci, drugi so se razbežali, a kralj je pobegnil v tujino. Prazno vojašnico so še tisti dan ljudje nasilno odprli in začeli iz skladišč mrlično nositi vreče moke, riža in makaronov, iz sob pa odeje in rjuhe. Tudi Janez, Slavec in Mirče so šli tja. Nekaj časa so od daleč radovedno opazovali, kako so premožnejši prebivalci okoliških vasi nalagali živila in blago na vozove, revnejši pa nosili vreče na hrbtih.

8. Stara gostilničarka in trgovka, ki je bila po zaslugi vojašnice obogatela, je priganjala hlapca in dekle, naj hitita, da bosta nagrabila čimveč, seveda ne zase, pač pa za njeno shrambo. Sama je bila vsa potna, vihtela je bje nad volom, ki je vlekel težki voz vse prepotasi. Med potjo sta z velikega kupa na vozu padli dve odeji, česar pa lakomnica ni opazila. Brezarčki so ju hitro pobrali. Niso si upali iti do vojašnice, ker so se tam ljudje glasno prerekali. Še nekaj časa so gledali, nato pa šli proti domu po bližnjicah, da jih ne bi kdo vprašal zaradi odej.

9. Blizu domače vasi so v globoki grapi zagledali velik zaboj, v njem pa naboje za puške. Spogledni so se in Janez je hitro skočil s steze, za njim pa Mirče. Dvignila sta zaboj, Slavec pa jima je pomagal, da so ga dvignili na stezo. Bili so veseli, kot bi našli dolgo iskani zaklad. Zaboj so zavili v eno izmed odej in ga odnesli do domače njive. Tam so vse skupaj položili v razor in pokrili s subimi koruznimi stebli, ki so ostala od jeseni na njivi. Janez je zabičal bratoma, naj o najdbi molčita, nato so se splazili za vrtovi do doma. Nihče jih ni bil pogrešil.

DOBRO JE, ČE VESTE

Razredčeni zrak na večjih nadmorskih višinah ima — razumljivo je — manjšo količino kisika oziroma le delni pritisk kisika. Od tega pritiska je odvisna količina kisika, ki se pripaja h krvi: kolikor manjši je pritisk, toliko manjša je količina kisika, ki se pripaja h krvi in obratno. Sprito zmanjšane količine kisika v krvi, dobiva tudi tkivo v organizmu manj kisika. Proti pomanjkanju kisika se organizem brani na različne načine: z okrepljenim in pospešenim delovanjem srca, z dolgim in naglim dihanjem, s povečanjem količine krvi v krvnem obtoku. Če se takšno stanje podaljša ter traja več dni, protizvaja organizem večjo količino rdečih krvničk.

Mozart je zložil znamenito uvodno glasbo k znani operi »Don Juan« v nekaj urah. Zanimivo je, da ni nikdar pozneje popravil niti ene note te kompozicije.

•TV 15• izhaja vsak teden — izdaja borcev NOV Slovenije — Zavod »I« — Tisk in kliseji CZP Ljudska pr. List ureja uredniški odbor — Letna 18 novih dinarjev — Posamezna šte. Naročnino pošljite na naslov: Uprava 10, prtlj., p. predal 598-XI, ali na: 601-8-29 — Telefonske številke: Gl. tajništvo in novinarji 22-313, upravn.

S PRAMIN ORAHOVIM EKSTRAKTOM
KREMA ZA SONČANJE

Sestav NIVEA KREME ZA SONČENJE v tubi je prilagojen za posebne funkcionalne in fiziološke lastnosti, ki jih ima koža med intenzivnim sončenjem na morju ali v hribih.

Koža hitro in lepo zagori pod vplivom pravega orehovega ekstrakta, hkrati pa je zaščitena pred opeklinami.

NEVA
ZAGREB

AMI EMIGRACIJE

NOVOSADČAN LASZLO TOMA PRI FRIZERJŮ

zahteval, naj pove vse o življenju v vojašnicah, zanimal se je celo za predvojaško vzgojo na univerzi, ker je slišal, da je bil Petrovič svoje čase študent. Toda vsi niso imeli tako lahkega posla z Živkovičem. Na primer Laszlo Toma iz Novega Sada.

Primer Lazsla Tome

Toma ni vedel, kaj naj stori, kajti Živkovič je od njega zahteval — šifro. Toma je namreč prišel v Nemčijo kmalu po tistem, ko je odslužil vojsko. Živkoviču v Zirnordfu je povedal, da je služil v zvezi. »Strokovnjak« se je razvnel. Hotel je zvedeti vse podrobnosti, na posled pa še šifro. Tako je bilo že štiri dni in Toma je venomer odgovarjal, da nikdar ni delal s šifro in da je ne ve. Živkovič mu je grozil, da ga bo sicer poslal nazaj v Jugoslavijo s »spremnim pismom«, tako da ga bodo takoj zaprli. Toma se je zasmilil preiskovalcu šele tedaj, ko se je skušal obesiti.

Kdo je Živkovič?

Pod krinko izvedenca za vojaške zadeve Živkoviča živi v

Zirnordfu nekdanji oficir kraljevske jugoslovanske vojske in potem ustaški »častnik« Vinicki. Doma je iz Siska in je v svojem življenju oblekel štiri uniforme: uniformo stare jugoslovanske vojske, ustaško uniformo, uniformo Wehrmachta in potem celo uniformo ameriške vojske v ZR Nemčiji. Zmerom pa je »deloval« v ozadju: vohunil in ovajal je, dajal je ubijati.

Živkovič-Vinicki je odpeljal nesrečnega Novosadčana Tomo na zaslisanje v neko vilo pri Nürnbergu. To je bilo tako imenovano »super zaslisanje« pri Američanih. Tako ravna Živkovič z vsakim »zanimivim« primerom, se pravi s fanti, ki so mu prišli v roke kmalu po tistem, ko so odslužili vojaški rok. Iz njih izsiljuje vohunske podatke, zadovoljen pa ni nikoli. Tiste, od katerih že vse zve po duševnih in telesnih mukah, pa se mu zdi, da vsega le niso povedali, ponavadi pošlje v »pisarno 101«, katere šef je Nemeč, med taboriščniki imenovan »Debeli Bavarec«.

(Nadaljevanje prihodnjč)

več...

skrbi, da bo tudi izpeljal. Tudi na vas, člane ZB, misli. Na zadnji seji se je udaril po prsih:

— Fantje, našim članom ZB bomo nekje ob morju postavili vikend hiše. Letos še ne, letos ni denarja. Bodo pač malo potrpeži. Je že tako. Sicer pa, oni tako krizo še najbolj razumejo...

Tako me je potrošal, meni pa le ni bilo vseeno, ker se je fond za rekreacijo tako hitro izpraznil, ker so bile plače tako pičle. Še posebej zato, ker se je po podjetju razširila novica, da si je vodilno osebje delilo dobiček. Sprva nisem verjel, potem pa so le »priznali«, da so bile to nagrade »za nazaj«. In kakor strela z jasnega je udarilo med kolektiv:

— Stari — štiristo tisoč!
— Glavni obratovodja — dvesto petdeset tisoč!

— Obratovodja našega obrata — dvesto tisoč!
— Mojstri in drugo vodilno osebje — po sto tisoč!

In da je bila mera še bolj polna, smo mi, navadni fabričani, prejeli le devetdeset odstotno plačo in to z lepo zve-nečo pripombo, da dobimo razliko že naslednji mesec, takoj ko bodo minili dopusti. Hudiča, kaj pa naj to pomeni? Na eni strani nagrade, na drugi devetdesetodstotne plače! Kje je naš delavski svet, kaj dela upravni odbor, kako bo ukrepal naš sindikat? Govorite, vendar! In dobili smo odgovor.

— Kakor napravi stari, je zmeraj prav!

To je vendar čisto navadna svinjarija! Brž poiščem mojstra Švrka. Ko me je zagledal, se zmedeno zazmiril z drobnimi, nekam nezaupljivimi očmi.

— Mojster Švrk, kaj delate z nami? Si ti tudi dobil nagrado?

Ves je pobledel. In ko je videl mojo razburjenost, se je hotel ogniti z izgovorom, da mora v pisarno. Prijel sem ga za suknjič in nekam, kar po partizansko zahteval.

— Švrk, govori resnico!

— To je za nazaj, še iz prejšnjega leta, neki procenti... je začel.

Očitajo mi, da bi lahko s pridenimi rokami in še kar primer-no razvitimi možgani še daleč prišel. Jaz pa se držim pregovora: Polž počasi leze, pa daleč pride. V glavnem pa med delavci nimam sovražnikov. Celo pri predpostavljenih sem bil dolga leta v čislju. Pri mojstru še posebej. Zakaj čestokrat se je že zgodilo, da me je mojster Švrk poklical:

— Hej, Jekel, popravi tole mašino. Bi jo sam, pa me kliče obratovodja.

Imel sem ga za poštenjaka. Verjel sem mu, popravil stroj in se lotil svojega dela. Zopet se je kaj pokvarilo in že me je spet klical:

— Jekel, daj, tole popravi. V glavno pisarno moram. Stari me kliče.

Zmeraj ga je kdo klical, jaz pa sem namesto njega popravljal stroje. Nekega dne pa sem ga vprašal:

— Dragi tovariš mojster, kaj pa »sejete« v tistih skrivnostnih pisarnah?

Mojster Švrk je pogledal levo in desno, nato pa mi je pošepetal:

— Saj veš, čas dopustov je. Premetavamo blagajno, iščemo, če bi se dalo kaj izvrtati za naše delavce.

— Tovariš, misliš na fond za rekreacijo?

— Mhm, tako, tako.

— In se bo kaj našlo?

— Seveda se bo. Mora se. In na člane ZB še posebej mislimo...

— Res? Jaz sem pa mislil, da ste na nas čisto pozabili...

Švrk je kar zazijal:

— Si tudi ti član?

— Kaj niti tega ne veš, da sem bil leto in pol v hosti? Ta je pa dobra!

Švrk se je hitro spomnil, vsaj delal je tako. In je rekel:

— Veš, naš stari je nekaj godrnjal. No, prodajamo slabo,

in letos ne vem, če boste kaj več dobili... Ja, veš, pa na delo po učinku tudi ne smemo pozabiti. Kdor več daje, več dobi. In nate sem tudi mislil. Ti si član ZB, priden in prizadeven si, pa sem te predlagal, da so te vnesli v seznam novih mojstrov. Res, Jekel!

Tega, da me je priporočil za mojstra, mu nisem verjel. Vse preveč se je bal za svoj stolček. Razen tega je videl v meni hudega konkurenta. Vedel sem, da me Švrk v srcu sovraži in da si prizadeva, da bi se me lepega dne odkrižal. In ko je videl moje dvomljive poglede, je še pristavil:

— Jekel, tudi ti boš zaslužil sto trideset tisoč!

Sto trideset tisoč je nekako osnovna plača novopečenih mojstrov. Zdaj pa, ko dobivamo plačo po učinku, pridejo mojstri tudi na sto petdeset tisoč. Ne vsak mesec, vsak tretji pa gotovo. In če bi jaz res kdaj postal mojster, bi zaslužil skoraj trikratno svojo plačo. Včasih prinesem le borihi petdeset tisoč starih din. So pa tudi taki, ki zaslužijo komaj štirideset.

Saj se še spomnjam, kako so iz sosednjih podjetij prihajali glasovi: Plača po učinku je imenitna stvar! Naše plače so se zvišale tudi za petdeset odstotkov. Sicer pa se nekaj mesecev tudi mi nismo mogli pritoževati. Delali smo res, temu pa je bila primerna tudi plača. Potem pa se je nenadoma ustavilo. Kaj se je zgodilo? Vprašam mojstra, če on kaj ve. Mojster Švrk skomigne z rameni:

— Zastoj na celi fronti. Blaga čez glavo, trgovcev pa od nikoder. Kriza. Ampak samo trenutna. Poletje bomo že nekako prebrodili, na jesen pa se bo spet obrnilo na bolje. Potrpeti bo treba. Je že tako. Stari pravi, da bo napel vse sile. In jaz mu popolnoma zaupam. Če on kaj reče, boji brez

-dk-